

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Nele Rammulüüs

ABIMATERJAL 3.- 4. AASTASTE KAKSKEELSETE LASTE KÕNE ARENDAMISEKS
TPR- MEETODIL PÕHINEVATE VÕTETE ABIL

bakalaureusetöö

Juhendaja: Esta Sikkal

Läbiv pealkiri: TPR meetodil põhinevad abimaterjalid

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Esta Sikkal, MA

.....
(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Irja Vaas, MA

.....
(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2014

Resümee

Abimaterjal 3.- 4. aastaste kakskeelsete laste kõne arendamiseks TPR- meetodil põhinevate võtete abil

TPR- meetod on keeleõppe meetod, mis on üles ehitatud kuulamise ja kõne ning tegevuse koordineerimise põhjal (Widodo, s.a.). Teise keele õppimiseks või ka keeleliseks toetamiseks soovitatakse kasutada väikeste laste puhul TPR- meetodit, kuna kõne algusfaasis on eelkõige kuulamise ja kuuldust arusaamise osakaal suurem ning selle meetodi läbi saab kõnet toetada ka mitteverbaalsete vahenditega, nt kui lapsed läbivad vaikiva perioodi (Krashen, 1985). Kakskeelsuse teemadel kirjutatud lõputöodes mainitakse väga sageli õppematerjalide ja meetodiliste võtete puudust. Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli koostada abimaterjal 3.- 4. aastaste kakskeelsete laste kõne arendamiseks TPR- meetodil põhinevate võtete abil, mida täiendada ekspertide hinnangule tuginedes. Töö raames koostati kuuest lisast koosnev abimaterjalide komplekt, mida katsetasid ja hindasid kaks eksperti Pärnu linnast ning kaks eksperti Pärnumaalt. Tulemustest selgus, et valitud abimaterjalide teemad olid ekspertide arvates huvitavad, nad tegid asjakohaseid soovitusi, samas andsid need teemad ekspertidele tõuke märkamaks ja toetamaks kakskeelse lapse kõnet. Ekspertide meelest peeti abimaterjale sihtrühmale ea- ja jõukohaseks. Abimaterjalidega on ekspertide arvates võimalik täita neile seatud eesmärgid ning nad kasutaksid antud abimaterjale ka edaspidi.

Märksõnad: kakskeelne laps, TPR- meetodil baseeruvad võtted, kõne arendamine.

Abstract

Supplementary materials for 3.- 4. year-old bilingual children to develop their speech with the help of TPR-method-based techniques

TPR-method is a language teaching method which has been developed by coordination of listening and speaking and by physical movement (incl Widodo). While learning the second language or also for language support TPR-method is suggested to be used with young children as in the first phase of the speech listening and its understanding has the major role and through this method the speech can be also supported by non-verbal means, e.g when children have their silent period (Krashen, 1985). In the research papers about bilingualism there has been very often mentioned the lack of study materials and methodological techniques. The aim of the present Bachelor's research paper is to compile supplementary materials for 3.- 4. year-old bilingual children to develop their speech with the help of TPR-method-based techniques and which aspects to add according to the experts' assessment.

During the research a set of supplementary materials consisting of six appendices was compiled, which was tested and assessed by two experts from Pärnu City and Pärnu County. The results showed that according to experts the topics of the materials were interesting and some relevant suggestions were made. At the same time the covered topics gave experts an impulse to notice and support the speech of a bilingual child. Experts found the supplementary materials appropriate with the age and skills of the target group. With these materials experts think it is possible to gain their goals and they would also use the materials in the future.

Key words: bilingual child, TPR-method-based techniques, speech development

Sisukord

Resümee	2
Abstract	2
Sissejuhatus	5
<i>Töös kasutatud mõisted</i>	5
<i>TPR- meetodi kujunemine ja olemus</i>	6
<i>TPR- meetodi eesmärk ja eelised kakskeelsele lapsele</i>	7
<i>Kakskeelse lapse õpikeskkonnast</i>	8
<i>Õpetaja roll kakskeelsete laste kõne arendamisel</i>	9
<i>TPR- meetodil põhinevad võtted kakskeelse lapse kõne arendamiseks</i>	10
<i>Ülevaade varasematest uurimustest</i>	13
<i>Väljatöötatud abimaterjalide kriteeriumid</i>	14
<i>Uurimisprobleem ja eesmärk</i>	15
Metoodika.....	15
<i>Valim</i>	15
<i>Mõõtevahendid</i>	16
<i>Protseduur</i>	16
Tulemused	17
Arutelu.....	21
Tänu sõnad	25
Autorsuse kinnitus.....	26
Lisad	

Sissejuhatus

Uurimistöö käivitavaks asjaoluks oli kakskeelsuse teemalistes bakalaureusetöodes sageli mainitud kakskeelsetele lastele suunatud eestikeelsete õppematerjalide puudus ja lõputöö autori huvi ning kokkupuude kakskeelsete lastega koolieelses lasteasutuses. Bakalaureusetöö eesmärgiks on koostada abimaterjalid lasteaiaõpetajatele 3.-4. aastase kakskeelse lapse kõne arendamiseks TPR-meetodi baasil (tegevuste ja mängude juhised ning lisamaterjal tegevuste läbiviimiseks õpetajale, mängud lastele); saada ekspertidelt tagasisidet koostatud abimaterjalide kohta.

Suur osa rahvastikust kasutab igapäevaelus mitut keelt. Kaks- ja mitmekeelsus on maailmas pigem reegel kui erand ning kakskeelne laps eestikeelses lasteaias pole tänapäeval enam mingi ime. Õpetajatele on see kindlasti suurem väljakutse, kuna lapsed erinevad üksteisest kõne, kognitiivse ning sotsiaalse arenguastme poolest (Hallap, 2008). Rannut (2003 a) rõhutab, et kakskeelsuse arendamise teadlik eesmärk on lapse identiteeti säilitav mitmekultuursus, kusjuures ühe keele kultuuri normidele ning väärtustele lisatakse teise keele kultuuri normid ja väärtused, mille tulemusena saavutatakse sotsiolingvistiline pädevus mõlemas keeles ja kultuuris. Kõne kui keele suulise väljendusviisi (Karlep, 2003) arengul on väikelapseas oluline roll, sest parem keeleoskus võimaldab Rannuti (2005) arvates kakskeelsel lapsel tulevikus Eestis paremini toime tulla, haridust omandada ning töökohta saada.

Töös kasutatud mõisted

Kakskeelne võib olla laps, kes suhtleb perega erinevates keeltes, kui ka laps, kelle peresiseselt räägitav keel erineb ühiskonnas kasutatavast keelest (Lessow-Hurley, 2003). *Kõne* on keele põhiline avaldumisvorm (Erelt, Erelt & Ross, s.a.). *Kõne areng* on seotud kõne täiustumise ja sõnavara laienemisega (Karlep, 2003). Kõnetegevus on üks inimtegevuse liike, mille vahendiks on keel ja viisiks kõne, seda juhivad ja sellele reageerivad psühhofüsioloogiline mehhanism - kõne funktsionaalne süsteem (Tankersley, 2007).

Kõnearendustasandid Karlep (2003) eristab kolme tasandit:

- baastasand täiendab sõnavara ja lausemudeleid ning tegeletakse hääldamise ja kuulamise parandamisega;
- osaoskuste tasand täiendab suhtlemiseks vajalikke oskuste vormimist;
- kõnetegevuse tasandi eesmärgiks on keele kasutamine suhtlemiseks ja tunnetustegevuseks.

Karlepi (2003) sõnul tähendab tõeline kõnetegevus seda, et ütlus või tekst annab edasi mingi mõtte. Kakskeelsete 3.- 4. aastaste laste kõne arendamisel kasutakse baastasandit, läbi baastasandi saab õpetaja luua lastele erinevaid suhtlussituatsioone, lõimides neid erinevate tegevustega. Koolieelse lasteasutuse..., (2008) on ära toodud, et õppe- ja kasvatustegevusi tuleb läbi viia erinevatesse tegevustesse lõimides. Märka ja Kuuspalu (2009) on välja toonud 3.- 4. aastase kakskeelsete laste kõne arengu eeldatavad tulemused: laps teab õpitud viisakusväljendeid, tunneb huvi uute sõnade vastu, kordab järele õpitud sõnu ning oskab vastata lihtsamatele küsimustele.

Käsitäitmismeetod ehk *TPR* (Total Physical Response)- meetod on keeleõppe meetod, mis on üles ehitatud kuulamise ja kõne ning tegevuse koordineerimise põhjal (Widodo, s.a.). Varase võõrkeele õppimiseks või teise keele toetamiseks kasutatakse väikeste laste puhul sageli käsitäitmismeetodit, mille puhul saab laps demonstreerida oma arusaamist õpetaja kõnest mitteverbaalsete vahenditega (Krashen, 1985). Käesolevas töös kasutatakse edaspidi käsitäitmismeetodi puhul sõna *TPR*- meetod.

Meetodid tähistavad kindlat teguviisi teatud õppe või kasvatusliku sihi saavutamiseks (Krull, 2000), mida teostatakse õpikeskkonna kontekstis. *Teatud võtte ehk meetodi* kasutamise vajalikkus ning edukus tuleneb nii õppetegevuste sisemistest kui ka välistest aspektidest: näiteks laste eripärast, vanusest, õpetaja enda õpetamisstiilist, loomingulisusest, tegevuse iseloomust jne (Bohl, 2000). Kuna antud töös kasutatakse baasmeetodi mõistena *TPR*- meetodit, siis segaduse vältimiseks kasutatakse muude meetodite puhul sõna *võtte*.

TPR- meetodi kujunemine ja olemus

TPR- meetodi loojaks ja arendajaks on James Asher ning seda meetodit on rakendatud peaaegu neli- viiskümmend aastat. Teisisõnu, *TPR*- meetod on keeleõppe meetod, mis on üles ehitatud kõne ja tegevuse koordineerimise põhjal ning meetod püüab õpetada keelt läbi füüsiliste tegevuste (Widodo, s.a.). Asher näeb edukat teise keele omandamise õppeprotsessi samaväärsena kui lapse esimese keele omandamist. Ta väidab, et väikelastele suunatud kõne koosneb peamiselt käskudest, millele lapsed reageerivad enne füüsiliselt, kui hakkavad väljendama end verbaalselt. Asher leiab, et täiskasvanud peaksid kordama protsesse, millede abil lapsed omandavad oma emakeelt (Ludescher, s.a.).

TPR- meetod loob selge seose põhjuse (keel) ja tagajärje (füüsiline reaktsioon) vahel, mis muudab sõnade tähenduse koheselt arusaadavaks (Mastomarcos, s.a.). *TPR*- meetod on seotud mälu olevate seoste teooriaga, mis leiab, et mida tihedamini või intensiivsemalt mälust seoseid otsitakse, seda tugevam mälu seos on ja seda enam tõenäolisemalt ka meelde tuleb.

Seoste loomine võib olla verbaalne (nt pähe õppimine) ja/või koos füüsiliste tegevustega. Kombineeritud tegevused, nagu suuline kordamine koos füüsiliste tegevustega, suurendavad seega eduka meeldejäätamise võimalust (Ludescher, s.a.). Läbi TPR- meetodi muutub laps julgemaks, tähelepanelikumaks ning suudab reageerida erinevatele käskudele (Baker, 2005).

TPR- meetodi eesmärk ja eelised kakskeelsele lapsele

TPR- meetodi eesmärgiks on õpetada keele suulist oskust algtasemel. Arusaamine on vahend eesmärgi saavutamiseks, peasihiks on arendada algset kuulamis- ja rääkimisoskust (Widlok, Petravic, Org & Romcea, 2010). Õppematerjalides pole konkreetseid eesmärke küll väljatöötatud, sest need sõltuvad õppijate erinevatest vajadustest. Olenemata seatud eesmärkidest, peavad need siiski olema saavutatavad tegevuspõhistel harjutustel (Ludescher, s.a.). Kakskeelse lapse keeleliseks toetamiseks sobib TPR- meetod, kuna kõne algusfaasis läbivad paljud kakskeelsed lapsed vaikiva periood (Asher, 1984). Vaikiv periood võib kesta sõltuvalt lapsest kolmest nädalast kuue kuuni (Widlok et al., 2010). Mida noorem on laps, seda kauem võib kesta vaikiv periood, sellel ajal ei tohi lapsi sundida ning sellest perioodist on kergem üle saada, kui õpetaja kasutab palju laule, luuletusi, salme ning kooris kordamist (Kärtner, Maiberg, Rikker, Tuuling & Voltein, 2006). Käsu peale rääkimine on enamiku laste jaoks väga stressirikas (Nord, s.a.). Pärast TPR- meetodi kogemust on mõned lapsed valmis rääkima peale ühte või kahte päeva, mõnedel võib võtta kauem (Mastomarcio, s.a.).

Sama mõtet on maininud Cabello, et peale TPR- meetodi kasutamist alustavad lapsed spontaanselt uues keeles rääkimist. Rääkimist ei saa sundida, kuid see tuleb iseenesest läbi mängulise tegevuse. Kui kõne ilmneb, ei ole see perfektne ja võib esineda palju vigu. Olles tolerantne lapse vigade suhtes, kujuneb kõne aja jooksul iseenesest korrektseks (Cabello, 2005).

Meetodi eelisenä saab käsitleda olulist tegevuslikku aspekti „siin ja praegu“, mis tähendab, et õpetaja saab kakskeelsete lastega kasutada sellist sõnavara, mis on seotud argitegevuste hetkede ja situatsioonidega (Kärtner, Tuuling, Maiberg, Rikker & Voltein, 2005). Iga hommikut võib alustada hommikusalmiga, mis võib koosneda luuleridadest või mõnest toredast vanasõnast (Kalberg & Pärtelpoeg, 2012). Kõige kiiremini omandab laps suhtluskeele lihtsamate tegevustega - tervitamine, hüvastijätmine, palumine ning korralduste täitmine (Tuul, Kirbits & Kinkar, 2011). Mida väiksem on laps, seda rohkem kasutatakse kakskeelse lapse kõne arendamisel liikumismänge, laule ja tantse ning keeletegevustes on keeleõpe mänguline (Kärtner et al., 2005). Sõnavara suurendamiseks ja kinnistamiseks

sobivad hästi kõik lasteaia rutiinsed tegevused, nt toitu tõstes saab nimetada toidunõusid ja nende otstarvet, erinevaid toite - millest on need tehtud, millega süüakse, kuidas maitseb.

Arandilla García-Vao (s.a.) on välja toonud veel TPR- meetodi eeliseid: see on lõbus ja lihtne, see ei nõua õpetajapoolset mahukat ettevalmistust, see on hea vahend sõnavara õppimiseks, rühma kooslus ei ole probleemiks, sellel pole vanusepiiranguid. Kõikide positiivsete momentide kõrval tuleb tähele panna asjaolu, et selle meetodi abil ei saa abstraktseid mõisteid selgitada, mistõttu TPR-meetod vajab suuremate laste puhul kombineerimist teiste lähenemisviisidega ja meetodidega (Arandilla García-Vao, s.a.).

Kakskeelse lapse õpikeskkonnast

Õpikeskkond peab soodustama kakskeelse lapse emakeele ja teise keele kasutamist erinevates olukordades (Stechuk, Burns & Yandian 2006). Tankersley (2007) on öelnud, et kakskeelsel lapsel tuleb teise keele omandamisele kasuks õpikeskkonna hea kujundus, kus lapsel oleks võimalus nii omaette kui ka teiste lastega koos mängimiseks. Kakskeelse lapse keele omandamine ja integratsioon sõltub ka teistest lastest rühmas (Protasova & Rodina, 2005; Rannut, 2005). Rannut (2003 a) on arvamisel, et kakskeelse lapse õpikeskkonna moodustab reaalne ja füüsiline keskkond ning inimesed kui keele kõnelejad. Füüsiliseks keskkonnaks nimetatakse ruume lasteaias, samas ka õueala ning õppevara, mis peab sisaldama erinevaid vahendeid, et anda lastele võimalus tegutseda ja areneda (Kärtner et al, 2006).

Õpikeskkonna ülesehitus mõjutab iga lapse hariduslikku kogemust, et luua lastele parim õpikeskkond peab õpetaja arvestama laste arenguga (Aarssen et al., 2006). Hästi organiseeritud tegevustes ja teiste lastega koos mängides omandab kakskeelne laps teise keele võrdlemisi kiiresti (Baker, 2005). Toetav keelekeskkond soodustab lapse emakeele ja teise keele kasutamist erinevates olukordades ning suhtlemist erinevatel tasemetel (González, 2008). Tegevuse ja keskkonna suhe peab olema vastastikune, kuna see, millist tegevust soovetakse läbi viia, seab nõudeid tegevuskeskkonnale (Brotherus, Hytönen & Krokfors, 2001). Vögtski (1996) on öelnud, et mäng on seotud lõbu ja meelelahutusega ning mängus on laps oma tegelikust vanusest vanem. Heikkinen (1995) soovib kõikjale rühma paigutada sõnaseideid - ustele, riulitele, aknale, mööblile, tahvlile jne. Tänu visuaalsetele elementidele elab keel lapse sees veel kaua ning laps õpib sellega nii keelt kui ka kultuuri (Baker, 2005).

Õpetaja roll kakskeelsete laste kõne arendamisel

Teadmised ja oskused. Edukus keeleliste tegevuste vallas, sh kakskeelsete laste kõne arendamisel oleneb suuresti õpetaja oskustest, tegevusest ja kogemusest (Widlok, Petravic, Org & Romcea 2010; Aukrust & Rydland, 2011). Paljud autorid on üksmeelel, mida professionaalsem ja kogenum on õpetaja, seda paremad on laste õpitulemused (Gasteiger-Klicpera et al., 2009; Widlok et al., 2010). Õpetaja peab lapsi kaasama, andma võimaluse aktiivselt osaleda, toetama lapsi nende valikutes, laskma tegutseda iseseisvalt ning julgustama lapsi tegema koostööd teiste lastega (Rannut, 2003 a). Samuti on oluline lapse antav tagasiside, nii saab ka õpetaja hinnata lapse keelelist taset (Baker, 2005).

Õpetajatel tasub meeles pidada, et kakskeelsetel lastel võib olla käsil nn vaikne periood, mil ta kuulab ja tajub keelt, ent ise seda veel ei kasuta. Mida noorem on laps, seda pikem võib olla vaikne periood (pool aastat või kauemgi). Kui hakata last sundima, võib see kasu asemel hoopis kahju tuua ning kutsuda esile stressi. Vaiksest perioodist on kergem üle saada, kasutades hulgaliselt laule, salme ning kooris kordamist-rääkimist, mil lapsel pole tarvidust kartust mingil moel välja paista (Kärtner et al., 2006). Samad aspektid on ka üheks oluliseks põhimõtteks TPR- meetodi rakendamisel kakskeelse lapse kõne arendamisel.

Õpetaja peab looma lastele hea meeleolu, muretsema vajaminevaid materjale, olema paindlik ja vajadusel tegema ka muudatusi ning näitama tunnustavat hoiakut (Järva, 2012). Lastele tuleb anda võimalus keelt kuulata ja kõneleda, selleks peavad õpetajad olema lastele keeleliselt eeskujuks. Tavaliselt on lapsega kõnelemine seotud mingite kindlate olukordadega ja tänu sellele mõistab laps öeldut ka siis, kui ta kõigist sõnadest aru ei saa. Samuti saab õpetaja kasutada ekstralingvistilisi märke, nt hääle tugevust, erinevat kõneintonatsiooni, miimikat ning žeste ja läbi nende tuua sõnade tähenduse ilmekalt esile. Võib kasutada ka kokkulepituid signaale, millele lapsed peavad vastavalt verbaalset tagasisidet andma (Rannut, 2003 b). Kakskeelse lapse edukaks suhtlemiseks on vajalik vestluse rajamine sellele, mis toimub nüüd ja praegu. See aitab ka õpetajal lapse vajadusest paremini aru saada (Aarsen et al., 2006).

Tankersley (2007) on öelnud, et lapse enda sõnavara saab laiendada läbi erinevate mänguliste tegevuste. Läbi mängu saab laps osaleda temale huvipakkuvates tegevustes ja keele kasutamine toimub lapsele loomulikul viisil. Rannut (2003 a) peab oluliseks ka teiste inimeste suhtumist kõnelejasse, kakskeelne laps peab tajuma positiivset vastuvõttu, õpetajate sõbralikkust ja keskkonna turvalisust. Kui kakskeelne laps tunneb kõike seda, siis on motivatsioon sihtkeele omandamiseks tagatud ning laps on enesekindel, julgeb ennest väljendada ning kaob hirm uue arusaamatu ümbruskonna ees (Rannut, 2003 a).

Jõgeva (2011) ja Widlok et al. (2010) on arvamusel, et lasteaia õpetaja peab olema hea keeleoskaja, sh ka eeskujulik emakeele oskaja ning lisaks veel hea lasteaiaõpetaja. Paremaid tulemusi saavutatakse keeleõppes, kui õpitav keel on keskkonnas kõrgelt hinnatud (Leiwo, 1993). Õpetajalt nõuab kakskeelse lapse õpetamine laialdasi teadmisi kultuuri ja ajaloo vallas ning peab olema tolerantne ja salliv erinevuste suhtes (Hallap, 2008). Koostöö lastevanematega peab olema sujuv ja konstruktiivne. Ainult omavahelises koostöös suudetakse luua tingimused, kus kavandatud tegevused ja ühine lähtekoht annavad soovitud tulemusi. Koolieelsete lasteasutuste riiklik õppekava sätestab, et lasteaia õppe-ja kasvatustegevuse üldeesmärk on lapse järjepidev ning mitmekülgne areng koostöös lasteasutuse ja koduga (Koolieelsete lasteasutuste..., 2008).

Suhtlemine ja hoiakud. Väikesel lapsel ei ole alguses eelarvamusi teise keele ega rahvuse suhtes ning see sõltub palju õpetaja suhtlusoskusest, silmaringist, delikaatsusest, eneseväarikusest, empaatiavõimest ja muudest isiksuseomadustest (Merila 1999). Hallap (2008) on arvamusel, et mida huvitavamalt õpetaja tegevusi läbi viib, seda kiiremini hakkavad lapsed kuulama ja õpitut praktikas kasutama. Teise keele õppimise juures tuleb seda keelt aktiivselt kasutada ning keel peab olema lapse enda jaoks nauditav ja pakkuma rõõmu, kusjuures keele omandamine peab toimuma lapse jaoks märkamatuks (Baker, 2005). Õpetaja peab olema alati heatujuline, pakkuma kakskeelsetele lastele emotsionaalset tuge ning peab kiitma, tunnustama ja julgustama lapsi (Rannut, 2000).

Aukrusti ja Rydlandi (2011) arvates on oluline, et õpetaja räägiks palju lastega ning kasutaks suheldes erineva raskusega sõnu, samas Mikk (2000) soovib lapsega kõneledes vältida abstraktseid sõnu. Suhtlemisel kakskeelse lapsega tuleks vajadusel kasutada palju kordusi ja ümbersõnastamist (Widlok et al., 2010), seega nõuab kakskeelsete lastega tegelemine õpetajalt rohkem kannatlikkust (Soll, 2004; Aarsen et al., 2006), sest nende tähelepanu on tavaliselt raskem kõita (Tuul et al., 2011). Lapsega suheldes tuleks järgida põhimõtet „üks inimene – üks keel”, mis on levinuim strateegia kakskeelsete laste kasvatamisel (Tuul et al., 2011; Bosemark, s.a.).

TPR- meetodil põhinevad võtted kakskeelse lapse kõne arendamiseks

Järgnevas alapeatükis tutvustatakse enimlevinud mängulisi võtteid, mis toetavad kakskeelse lapse kõne arengut ja järgivad eelpool esitletud teooria põhimõtteid: TPR-meetodil põhinevad mängud toetuvad teisest keelest arusaamisele ja füüsilisele reageerimisele ning „kuula ja tee“ tüüpi ülesannetele (Ruutmets & Saluveer, 2008).

Kuula ja tee kaasa; Kuula ja näita; Kuula ja osuta; Kuula ja reageeri õigesti. Selle võtte puhul näitavad lapsed tegevustega oma arusaamist keelest, imiteerides erinevaid tegevusi nt me istume paadis ja sõuame, peseme nägu, kammime juukseid jm (Kärtner et al., 2005). Laps peab kuulama, mida õpetaja ütleb ja käituma vastavalt (nt pane nukule müts pähe) (Järva, 2012). Kalberg ja Pärtelpoeg (2012) on välja toonud erinevaid võtteid nt „Tegelaskujude joonistamine“, kus õpetaja räägib näiteks muinasjuttu ja lapsed peavad kirjelduse järgi joonistama. Heaks võtteks on „Äraarvamise mäng“, kus lapsed peavad kompides ära arvama koti sisu. Kotis võiks olla ese, mis on seotud päevateemaga.

Laulu- ja ringmängud. Liivak (2000) kinnitab, et laulu- ja ringmängud võivad lastele keele õppimisel abiks olla. Paljudele lastele meeldivad laulu- ja ringmängud, kuna nendes mängudes on lastel piisavalt palju liikumisvabadust (Aleksandridi et al., 2006). Läbi mänguliste tegevuste omandab laps sõnavara ja mängudes on alati olemas ka kasvatuslik eesmärk (Mehisto, 2005).

Läbi laulude hakkab arenema lapse hääleaparaat ja häälikute artikulatsioon. Selle käigus kujuneb oskus kasutada hääle kõrgust ja tugevust ning kujuneb rütmiline hingamine ja õige kõnetempo (Aleksandridi et al., 2006). Hästi sobivad kakskeelsetele lastele head vanad tuntud laulumängud „Lapaduu“ ja „Mul on üks tore tädi“, kuna läbi nende mängude saavad lapsed õppida korduste kaudu vajalikke sõnu (Mehisto, 2005). Riideesemeid ja mänguasju saab õppida näiteks laulumängu „Hei, lapsed lähme kaubamajja“ abil (Mehisto, 2005).

Liisusalmid ja luuletused. Kakskeelse lapse kõne arendamiseks sobivad just lühikesed riimuvad luuletused või jutud (Hazlett, 2009), kusjuures kõik riimid ja luuletused peaksid olema seotud žestide ja liikumisega (Tuul et al., 2011). Danielson (2000) väidab sama, et lasteriimid on salmid, mida tavapäraselt jutustatakse või lauldakse lastele. Erinevate riimide abil on Jakobson (2009) arvates võimalik lahendada mõnigi tüli laste vahel ja peletada halb tuju ning riimid aitavad maandada lapse hirme. Lastega võib alati peale pikka ja väsitavat tegevust ennast kiita ja teha rõõmsaid salme: Olen tubli, olen tubli (endale pai tehes), lihtsalt suurepärane (pöial tunnustavalt püsti) (Tuul et al., 2011).

Käte- ja näpumängud. Käte- ja näpumängud loovad lastele meeldivaid emotsioone, arendavad matkimisoskust, õpetavad lapsi kuulama, aru saama, matkima, annavad võimaluse vastata mitteverbaalselt – näiteks näppude või käte abil. Need tõstavad kakskeelste laste julgust ja kõneaktiivsust ning kõne muutub selgemaks. Areneb lapse mälu ja laps õpib meelde jätma käte asendeid koos liigutustega, samas muutuvad lapse sõrmed tugevamaks ning paindlikumaks. Kõik see on eeltöö kirjutama õppimisel (Raam & Kiss 2009). Käte- ja näpumängude juurde võib kasutada erinevaid mänguvahendeid (Raun, 2009). Kalberg ja

Pärtelpoeg (2012) on välja toonud nt „Varjumängu“, kus ruum muudetakse pimedaks ja valgust näidatakse seinale ning õpetaja teeb kätega erinevaid loomadekujulisi varjusid ja lapsed proovivad neid ära arvata.

Dramatiseeringud. Baker (1996) on öelnud, et dramatiseeringute kasutamine stimuleerib lapse kognitiivseid oskusi nagu mõtlemine, arutlemine, läbirääkimine, tegevuse organiseerimine, otsuste langetamine ja probleemide lahendamine ning laps saab väljendada oma tundeid ja mõtteid, mis omakorda arendab eneseteadlikkust ja enesehinnangut. Tuul et al., (2011) ja Mehisto (2005) soovivad kasutada dramatiseeringuid, sest seal on palju kordusi ja need meeldivad lastele ning muinasjutte võib korduvalt dramatiseerida. Clarke (2009) on samuti arvamisel, et kasutada tuleb dramatiseeringuid, sest rutiinsed korduvad tegevused lasteaias tagavad lastele turvatunde.

Muinasjuttude lavastusi võib ilmentada läbi seeriapiltide või laste enda joonistuste abil. Luuletusi, vanasõnu ja mõistatusi on samuti hea lavastada (Tuul et al., 2011). Mehisto (2005) kiidab just vene rahva munasjutte „Kakuke“, „Naeris“, „Kolm karu“, „Tare-Tareke“. Palju aitavad kaasa ka tegevustes vajaminevad kostüümid ja rekvisiidid, need annavad juurde lapsele vajalikke kogemusi ning positiivset tagasisidet (Mehisto, 2005). Baker (1996) on öelnud, kui kasutada dramatiseeringuid õppetegevustes, siis areneb lapse mõtlemine, arutlemisoskus, läbirääkimisvõime, tegevuste organiseerimisoskus.

Rollimängud. Kalberg ja Pärtelpoeg (2012), Kukk, Talts ja Muldma (2009) tõdevad, et lapse oluline kõne areng toimub rollimängudes, mis arendavad lapse ettekujutust elust, inimestest ja iseendast. Niilo ja Kikas (2008) tõdevad, et rollimängud on seotud sotsiaalsete suhetega. Rollimäng on aktiivse meetodiga mäng, kus laps paneb ennast uudsesse olukorda kellegi teise asemele (Kalberg & Pärtelpoeg, 2012). Rollimängude kasuks räägib nende paindlikkus, kus õpetajal on võimalus mängu kohandada vastavalt kakskeelsete laste kõnele ja võimetele ning lastel on võimalik kasutada oma fantaasiat (Porter Ladousse, 1987). Eesmärgiks on omandada hea diktsioon, kakskeelne laps saab väljendada oma tundeid miimika, žestide ja tegevustega (Baker, 2005).

Kalberg ja Pärtelpoeg (2012) on välja toonud erinevaid võtteid rollimängudeks: „Pantomiimimäng“, kus laps peab sooritama tegevuse, mida teine laps talle kirjeldab (nt lillede korjamine). Mäng „Kui ma oleksin...“ selles mängus saab laps ise kujutleda ennast mingi tegelasena (raamatust) ja kirjeldada teda oma sõnadega.

Matkimismängud ehk pantomiimid. Kakskeelne laps õpib matkides, kuna tal endal puuduvad alguses teadmised ja kogemused (Asher, 1984). Läbi mängu saavad lapsed näidata oma teadmisi ja mäng pakub uute teadmiste saamise võimalust (Arike, 2012). Mängu käigus

võib alati eksida ning mäng sobib kasutamiseks igas olukorras (Arike, 2012).

Matkimismängudes saab kasutada rohkelt kehakeelt (Baker, 2005). Samuti võib teha lastega erinevaid ühistöid (nt raamatu joonistamine), kus lapsed saavad koos tegutseda (Kärtner et al., 2005). Kalberg ja Pärtelpoeg (2012) soovivad matkimismängudes kasutada ka erinevate häälte tegemist.

„Nüüd ja praegu“ tüüpi vestlused. Kakskeelse lapse edukaks suhtlemiseks on vestluse rajamine sellele, mis toimub nüüd ja praegu. Kui õpetaja tematiseerib teist keelt kõnelevale lapsele seda, mis hetkel situatsioonis toimub, hakkab laps sellest paremini aru saama. Mida paremini lapse kõne areneb, seda paremad on õpetaja võimalused aru saada, mis tasemel on laps oma arengus (Aarse et al., 2006). Siia võib välja tuua erinevad tegevused rühmas või õppekäikudel. Näiteks õppekäik parki, maale, liikumistegevused õues jmt (Rannut, 2003 a).

Kaja ehk kordamine. Üheks tõhusaks õppimisviisiks on kujunenud kordamise kasutamine, kui kasutada kordamist, vajadusel lihtsustavas ja varieeruvus võtmes, siis hakkab laps lõpuks paremini aru saama, millest jutt käib (Aarssen et.al., 2006). Baker (2005) rõhutab, et kasutada tuleb rohkelt kordamist, ümbersõnastamist ning kokkuvõtteid, nii kindlustab selle, et laps hakkab aru saama, mida õpetaja ütleb. Kordamisi leidub erinevates juttudes ja lauludes, mida võib korrata senikaua, kui lapsed soovivad.

Õppemäng. Õppeotstarbelised mängud on oma olemuselt ja sisult mõeldud keelega tutvumiseks ning sõnavara laiendamiseks (Järva, 2012). Õppemäng peab olema kindla eesmärgi ja struktuuriga tegevus ning teadmisi saadakse avastamise ja kogemise teel (Ugaste, 2005; Salumaa & Talvik, 2003, 2004). Õppemängudeks on memoriin, loto, täringumängud jmt. Õppemänge valides peab arvestama laste keeletasemega, lähtuma põhimõttest lähemalt-kaugemale, õppemänge võib kasutada laste omavaheliseks suhtlemiseks ning eraldi kakskeelsete laste kõne toetamisel (Järva, 2012).

Ülevaade varasematest uurimustest

Viimastel aastatel on Tartu Ülikooli sotsiaal- ja haridusteaduskonna üliõpilased uurinud kakskeelsuse erinevaid aspekte. Kilgas (2012) on uurinud kakskeelsete laste lugemisvalmiduse kujundamist, Grosstein (2012) on kakskeelse lapse koolivalmidust uurinud ning Marjapuu (2013) kakskeelse lapse keelekeskkonda. Kõikides uurimustes oli välja tulnud probleem, et kakskeelsete laste kõne arendamisega tegeletakse ja kasutatakse erinevaid meetodeid ja vahendeid, kuid neid kasutatakse pigem sisetunde järgi. Siiani pole aga autori andmetel Tartu Ülikoolis koostatud lõputööde raames abimaterjale 3.- 4. aastaste kakskeelsete laste kõne arendamiseks, mis on samuti eesmärgiks käesolevale lõputööle.

Väljatöötatud abimaterjalide kriteeriumid

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008) sätestab, et kakskeelse lapse õppetegevuse korraldamisel peetakse oluliseks teist keelt kuulata ja omandada läbi erinevate tegevuste. Samuti pööratakse erilist tähelepanu erinevate meelte kasutamisele ja näitlikustamisele: kasutatakse miimikat, kehakeelt jm. Õpetaja peab suunama ja julgustama last teist keelt kasutama, selleks peab looma lastele uusi ja huvitavaid olukordi. Õpitut korraldatakse erinevates kontekstides ja suhtlussituatsioonides ning seotakse teiste lasteaia tegevustega. Teemade valikul peab õpetaja lähtuma lapse kogemustest, raamatute ning juttude valikul peab arvestama, et nad oleksid lihtsa sisuga ning pildirikkad.

Abimaterjalide koostamisel toetuti töö teoreetilisele osale, mille puhul võeti aluseks TPR-meetod koos kirjeldatud võtetega. Tegevuste läbiviimise korraldusliku külje puhul arvestati koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2008) nõudeid ja lasteasutuse õppekava nõudeid (Lasteaia Vikerkaar õppekava, 2013), kus viidatakse, et õppe- ja kasvatustegevus kakskeelsetele lastele toimub eestikeelsetes lasteasutustes eesti keeles kas lõimitud tegevuste kaudu, individuaalset tööd tehes või kasutatakse täielikku keelekümbluse metoodikat ja räägitakse lapsega ainult eesti keeles. Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas veel, et rühma õppe- ja kasvatustegevus tuleb läbi viia esteetilises ja turvalises keskkonnas ning üksi või ühistegevustes. Lastele peab võimaldama uue teemaga tutvumist temale loomulikus keskkonnas (Koolieelse lasteasutuse..., 2008).

Lisaks eelpool mainitud põhimõtetele võeti abimaterjali aluseks 3.- 4. aastaste kakskeelsete laste kõne arengu eeldatavad tulemused, st laps teab õpitud viisakusväljendeid, tunneb huvi uute sõnade vastu, kordab järele õpitud sõnu ning oskab vastata lihtsamatele küsimustele (Märka ja Kuuspalu, 2009) ja arvestada asjaolu, et vajadusel tuleb koostada kakskeelsetele lastele individuaalne arenduskava (Koolieelse lasteasutuse..., 2008). Abimaterjalide koostamisel lähtus töö autor koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava põhimõttest, mille kohaselt „õppe- ja kasvatustegevustes luuakse tingimused, et arendada lapse suutlikkust kasutada omandatud teadmisi erinevates olukordades ja tegevustes“ (ptk 2, §5, p4).

Brewster, Ellis ja Girard, (2003) on öelnud, et abimaterjalides peab kasutama korraga ainult ühte teemat ja instruksioonid peavad olema üheselt mõistetavad ja selged, seega peaksid koostatavad abimaterjalid sisaldama liigendatud ja ladusas keeles õppeteksti, allikmaterjale, fotosid, illustratsioone, mille selgitused on mõistetavad ja tekstiga kooskõlas,

erineva raskusega ülesandeid, rühmatöid info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vahendite kasutamist (Õpikute ja muu..., 2007).

Uurimisprobleem ja eesmärk

Kuna viimaste aastate kaitstud bakalaureusetöodes mainitakse kakskeelsetele lastele suunatud õppematerjalide ja metoodiliste võtete puudust (Kilgast, 2012; Grosstein, 2012; Marjapuu, 2013; Mäesalu 2011), siis sai käesoleva töö eesmärgiks koostada abimaterjalid 3.-4. aastaste kakskeelsete laste kõne arendamiseks TPR meetodil põhinevate võtete abil ning saada abimaterjalidele eksperthinnang.

Töö autor soovis leida vastused järgmistele uurimisküsimustele:

- Kas ja mil määral on koostatud abimaterjalid 3.-4. aastaste kakskeelse lapse kõne arendamiseks sobilikud ning kuidas on juhendid õpetajatele arusaadavad?
- Kuivõrd on abimaterjalid reaalseks abiks kakskeelse lapse kõne toetamisele?
- Milliseid võtteid kakskeelse lapse kõne arendamisele suunatud abimaterjalides hinnatakse kõrgemalt ja milliseid hinnatakse madalamalt?
- Milliseid muudatusi tuleks sisse viia abimaterjalide paremaks toimimiseks?
- Kuidas reflekteerib töö autor abimaterjalide koostamise taustal oma senist õpetamiskogemust kakskeelsete laste kõne arendamisel?

Metoodika

Valim

Eksperdid. Eksperthinnangu eesmärk oli teada saada lasteaija õpetajate arvamust koostatud abimaterjalide kohta ning saada tagasiside abimaterjalide paremaks toimimiseks. Käesolev kvalitatiivne uurimus viidi läbi ekspertide vahel, kes puutuvad pidevalt igapäevatöös kokku kakskeelsete lastega. Ekspertid valiti mugavusvalimi alusel. Abimaterjale katsetasid ja hindasid kaks Pärnu linna ja kaks Pärnumaa koolieelse lasteasutuse eksperti. Ekspertide valikul peeti silmas, et nad oleksid motiveeritud ja neil oleks ka praegu kokkupuude ja vajadus kakskeelsete laste kõne arendamiseks. Abimaterjale katsetanud ja hinnanud eksperdid on töötanud kakskeelsete lastega 3, 3, 4, 9 aastat, neist kolmel eksperdil oli bakalaureuseaste ja ühel magistritase. Uurimuses osalenud isikud olid teadlikud, et nende andmeid kasutatakse anonüümselt antud uurimistöö raames.

Mõõtevahendid

Abimaterjalide komplekt. Uurimustöö raames koostati abimaterjalide komplekt (vt Lisad), mis sisaldas kuut töölehte. Abimaterjalid koosnesid õpetajale mõeldud lühijuhendist ja tegevustest kakskeelsete laste keeleliseks toetamiseks.

Ekspertide tagasiside küsimustik. Ekspertanalüüsi läbiviimiseks koostati küsimustik (vt lisa 2). Eeskujuks võeti Tammiste (2013) küsimustik, mida kohandati ja täiendati vastavalt töö vajadustele. Küsimustik koosnes 12 küsimusest (vt lisa 7), mis puudutas üldist abimaterjali hindamist. Vastusevariantide esitamisel kasutati 4- pallist („üldse mitte“, „pigem ei“, „pigem jah“, „kindlasti jah“) järjestikaskaalat üheksa küsimuse puhul ning lisati omapoolne kommentaar. Taustküsimusena küsiti tööstaaži eesti keele kui teise keele õpetajana ja haridustaset. Ekspertidid katsetasid abimaterjalides olevaid tegevusi kakskeelse lapse kõne arendamiseks ja vastasid küsimustikus esitatud küsimustele.

Töö valiidsus sai tagatud eelnevalt läbi viidud pilootuuringuga, selleks kaasas töö autor kolme pedagoogi, kes omasid eelnevat kokkupuudet kakskeelsete laste kõne arendamisega. Pedagoogid hindasid abimaterjalide keelelist arusaadavust ning sisu. Reliaabluse saab tagada, kui teha abimaterjalidele täiendav kordusuuring.

Protseduur

Käesolevas bakalaureusetöös esitatav uurimuslik osa viidi läbi 2014 a. aprillis ning see hõlmas ühte Pärnu linna lasteaeda ja ühte Pärnumaa lasteaeda. Abimaterjalide katsetamiseks küsiti eelnevalt suusõnaliselt luba lasteasutuste direktorilt ja õppealajuhatajalt ning uurimuses osalevatelt ekspertidelt. Ekspertidid said katsetamiseks kausta abimaterjalidega, mida katsetati ühe nädala jooksul. Väljatöötatud abimaterjale hindasid eksperdid ning nende ettepanekute alusel viidi abimaterjali sisse soovitatud muudatused. Ekspertidid said pärast abimaterjalide katsetamist tagasiside küsimustiku, mis koosnes 12 küsimusest, millele vastati ette antud järjestusskaala alusel ning eksperdid pidid lisama omapoolseid ettepanekuid.

Uurimuses osalesid kaks Pärnu linna ja kaks Pärnumaa lasteasutuse pedagoogi. Antud töö piiranguks osutus see, et eksperthinnangud oleksid võinud olla põhjalikumad, kui abimaterjale oleks katsetatud rohkem kordi, hetkel katsetati abimaterjalides olevaid tegevusi üks kord. Töö autor viis abimaterjalidesse sisse ekspertide poolt soovitatud parendusettepanekud. Täiendatud abimaterjale võib tulevikus anda katsetamiseks suuremale ekspertidele grupile, et saada laiemalt ekspertidelt ettepanekuid materjalide parendamiseks.

Andmeanalüüsimetod

Antud uurimistöö toetus kvalitatiivsele uurimusele meetodile. Andmekogumismeetodiks oli küsimustik, kus kasutati kinniseid ja lahtiseid küsimusi. Andmete töötlemiseks ja analüüsimiseks kasutati andmetöötlusprogrammi Microsoft Excel 2007. Abimaterjalide muudatuste tegemiseks kasutati lihtsat sisuanalüüsi.

Tulemused

Ekspertide küsimustiku tulemused

Ekspertid hindasid koostatud abimaterjalide vastavust eesmärgile, sobilikkusele, materjalide ea- ja jõukohasust ning arusaadavust. Abimaterjale hinnanud neli eksperti vastasid küsimustikus esitatud küsimustele etteantud vastuste skaalal ja tegid täiendavalt omapoolseid ettepanekuid abimaterjalide parendamiseks (vt tabel 1).

Tabel 1. *Ekspertide vastused esitatud küsimustele*

Küsimus	E1	E2	E3	E4
1. Kas koostatud abimaterjalid on 3.- 4. aastaste kakskeelsete laste kõne arendamiseks sobilikud?	kindlasti jah	pigem jah	kindlasti jah	kindlasti jah
2. Kas abimaterjalid on õpetajale arusaadavad?	kindlasti jah	pigem jah	kindlasti jah	kindlasti jah
3. Kas abimaterjalid aitavad õpetajat kakskeelsete laste tegevuste planeerimisel?	kindlasti jah	pigem jah	kindlasti jah	pigem jah
4. Kas abimaterjalides püstitatud eesmärgid on kakskeelsetele lastele eakohased?	kindlasti jah	pigem jah	pigem jah	pigem jah
5. Kas abimaterjalides püstitatud eesmärgid on nii rühmast kui kakskeelsest lapsest lähtuvad?	kindlasti jah	kindlasti jah	kindlasti jah	kindlasti jah
6. Kas abimaterjalides välja toodud kakskeelsete laste keelelised tegevused on mitmekesised?	kindlasti jah	kindlasti jah	kindlasti jah	kindlasti jah

7. Kas tegevuste näitvahendid ja kasutatavad materjalid muudavad tegevust huvitavamaks?	kindlasti jah	kindlasti jah	kindlasti jah	kindlasti jah
8. Kas tegevused toetavad kakskeelse lapse vaimset, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut?	kindlasti jah	kindlasti jah	kindlasti jah	kindlasti jah
9. Kas kirjeldatud keelelised tegevused kakskeelsele lapsele vajavad kergemaks/raskemaks muutmist?	üldse mitte	pigem ei	üldse mitte	pigem ei

Esimene küsimus: kas abimaterjalid on 3.- 4. aastaste kakskeelse lapse kõne arendamiseks on sobilikud? Kolm eksperti vastasid *kindlasti jah*. Üks ekspert vastas *pigem jah*. Üks ekspert tõi välja, et „*abimaterjal on suunatud kakskeelsetele lastele. Laps harjutab läbi sõnade häälimist, lihtsamaid lausemalle ja väljendite kasutamist, mis on abiks muukeelses keskkonnas toime tulemiseks*“. Teine ekspert tõi välja, et „*kasutatud on erinevaid laule- ja kajamänge, mis lihtsustavad lastel õpitud sõnu meelde jätma, kuna lauludes on tegemist kordamisega*“. Kolmas ekspert lisas, et „*meeldisid kõige rohkem käelised tegevused*“.

Teine küsimus: kas abimaterjalid on õpetajale arusaadavad? Kolm eksperti vastasid *kindlasti jah* ja üks ekspert vastas *pigem jah*. Üks ekspertidest vastas, et „*õpetajale oli arusaadav tegevuste läbiviimise järjestus*“. Kaks eksperti lisasid sama, et „*õpetajale olid tegevused arusaadavad ja meeldis, et olid eraldi välja toodud kakskeelsetele lastele suunatud tegevused*“.

Kolmas küsimus: kas abimaterjalid aitavad õpetajat tegevuste planeerimisel? Kaks eksperti vastasid *kindlasti jah* ning kaks eksperti *pigem jah*. Üks ekspert vastas, et „*kakskeelse lapse tegevusi oli hea integreeride teistesse tegevustesse*“. Teine ekspert lisas, et „*abimaterjal annab juhiseid ja ideid tegevuste paremaks planeerimiseks*“. Kolmanda eksperti sõnade kohaselt „*tööjuhend aitab planeerimisel, kuna ise otsida ja leida on suhteliselt raske*“.

Neljas küsimus: kas abimaterjalides püstitatud eesmärgid on lastele eakohased? Kaks eksperti vastasid *pigem jah* ja kaks eksperti *kindlasti jah*. Toodi välja, et „*püstitatud eesmärgid olid 3.- 4. aastastele eakohased ja selged*“ ning „*eesmärgid olid välja kirjutatud ja üheselt mõistetavad*“. Samas ütlesid kõik neli eksperti, et „*nädalapäevade abimaterjalis seatud eesmärk, ei vasta 3.-4. aastaste laste vanusele*“. Kõik neli eksperti soovitasid

soovitasid, et „*nädalapäevadega võiks sellises vanuses lapsed alles tutvust teha, kuna nende selgeks õppimine pole ekspertide arvates veel jõukohane*“.

Viies küsimus: kas abimaterjalides püstitatud eesmärgid on nii rühmast kui kakskeelsest lapsest lähtuvad? Kõik eksperdid vastasid *kindlasti jah*. Üks ekspert lisas, et „*etteantud lihtsamad väljendid ja lausemallid (n See on kass) panevad ka rühmas kaaslasi neid oma kõnes kasutama. Ei esine ühesõnalisi lauseid küsimustele vastamisel*“. Teine ekspert oli samal arvamusel, et „*õpetaja täislausetega rääkimine ja kordamine pani ka teisi rühmalapsi seda järgima*“.

Kuues küsimus: kas abimaterjalides välja toodud kakskeelsete laste keelelised tegevused on mitmekesised? Kõik eksperdid vastasid *kindlasti jah*. Üks ekspert lisas, et „*kõikides lisades oli mitu tegevust, mida õpetaja sai ise valida vastavalt kakskeelse lapse keelelisele tasemele*“. Teine ekspert väitis sama, et „*mitmetes abimaterjalides olid olemas lisategevused, mille vahel õpetaja sai valida*“. Kolmas ekspert lisas veel, et „*kahjuks ei jõudnud kõiki tegevusi läbi katsetada*“. Neljas ekspert väitis, et „*tegevused olid mitmekesised, seal oli kätemänge, jutukesi, kunsti, matemaatikat, muusikat jm*“.

Seitsmes küsimus: kas tegevuste näitvahendid ja kasutatavad materjalid muudavad tegevust huvitavamaks? Vastati *kindlasti jah* kõikide ekspertide poolt. Üks ekspert lisas, et „*lastele meeldis meisterdada erinevaid tegelaskujusid. Video koduloomadest koos loomade häältega oli laste jaoks põnev*“. Teine ekspert ütles, et „*pildid, videod, käpiknukud, raamatud jne on abiks keele omandamisel. Nende kasutamine ka vabal ajal, mängu käigus, aitab kinnistada omandatud*“. Lisati veel, et „*kõik tegevused, mis olid mängulised, panid lastel silmad särama*“.

Kaheksas küsimus: kas tegevused toetavad kakskeelse lapse vaimset, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut? Kõik eksperdid vastasid *kindlasti jah*. Üks ekspert lisas, et „*lapsed olid tegevuste ajal rõõmsad ja pärast õhtusel ajal sooviti veel lisaks asju meisterdada ja juttu uuesti kuulata*“. Lisati veel, et „*lapsed said omavahel suhelda ja mõni laps aitas teist (nt kui ta ei osanud kuke häält teha*“. Samas toodi ka välja, et „*lastele meeldis väga koos tegutseda, eriti meeldisid lastele üllatusmomendid (nt Mari tegelaskuju ilmumine ja käpiknukud)*“.

Üheksas küsimus: kas kirjeldatud keelelised tegevused kakskeelsele lapsele vajavad kergemaks/raskemaks muutmist? Kaks eksperti vastasid *pigem ei* ja kaks eksperti *üldse mitte*. Kaks eksperti lisasid, et „*materjal on väga hea*“. Üks ekspert lisas, et „*õpetaja sai tegevusi vajadusel ise keerulisemaks või lihtsamaks muuta*“. Kõik eksperdid nentisid, et „*3.-4. aastastele kakskeelsetel lastel on raske selgeks õppida nädalapäevade nimetusi, pigem muuta*

tegevusi nii, et laps tutvuks nädalapäevadega“. Üks ekspert kirjutas, et „*oleks kõikide vanusegruppide kohta selline materjal käepärast võtta, siis muutuks elu kohe kergemaks*“.

Kümnes küsimus: milliseid võtteid kakskeelse lapse kõne arendamisele suunatud abimaterjalides hindate kõrgemalt? Kõik neli eksperti tõid ühiselt välja „*kordamismängud, laulumängud, liisusalmid, dramatiseeringud ja kätemängud*“. Üks ekspert lisas veel, et „*kõik need tegevused aitavad õpitut kinnistada ka väljaspool tegevust*“. Ühe eksperdi poolt olid lisaks nimetatud ka „*kaja- ja laulumängud, piltide ja raamatute vaatamine ja matkimismängud*“.

Üheteistkümnes küsimus: milliseid võtteid kakskeelse lapse kõne arendamisele suunatud abimaterjalides hindate madalamalt? Üks ekspert oli kirjutanud, „*ei leidnud selliseid*“. Üks ekspert soovitas „*kasutada võiks rohkem käelisi tegevusi*“. Ülejäänud kaks eksperti ei nimetanud ühtegi võtet, mida nad hindaksid madalamalt.

Kaheteistkümnes küsimus: kuidas saaks Teie arvates kakskeelse lapse kõne arendamiseks mõeldud abimaterjale täiendada? Kõikides abimaterjalides soovitati teha täiendusi, mis üldjuhul olid seotud abimaterjalides kirjeldatud tegevuste laiendamisega. Täpsemad ekspertide soovitused muudatuste tegemiseks on välja toodud alljärgnevalt abimaterjalide kaupa.

Esimese abimaterjali kohta pakkus E1, et „*lapsed võivad voolida jutu põhjal inimest, võib kasutada ka looduslikke materjale (nt oksad käte- ja jalgade jaoks)*“. E2 lisas, et „*enne Mari joonistamist paberile võiksid lapsed joonistada nt ennast liisusalmi* „*See olen mina*“ *abil (joonistab õhus)*“. E3 pakkus, et „*lapsed võiksid näidata kehaosi enda või sõbra peal*“.

Teise abimaterjali kohta pakkus E1, et „*loomi võib järjestada suuruse järgi, suur-suurem- kõige suurem*“. E2 lisas, et „*tutvustada lastele kindla looma liigutust, õpetaja jutustab jutu* „*Loomad maal*“; *laps tunneb ära, millal on tema kord esineda*“. E3 soovitas „*leida paariline pildi või looma hääle järgi*“. E4 tõi välja „*üheskoos teha tantsu, kus õpetaja esitab lauldes küsimusi* „*Kuidas teeb koerake?*“. *Lapsed vastavad: „Auh- auh- auh jne. Võib meisterdada erinevaid loomi ja õpetaja pakub keelelise toena kinnistavat kõnet (kellel hääldamine oli raske)*“.

Kolmanda abimaterjali kohta pakkus E1 „*pabernukkudele võivad lapsed riideid selga panna*“. E2 soovitas teha „*Nuku riietamise mängu, kus vastavalt ilmale pannakse nukk riidesse. Laps saab nimetada riideesemeid ja näidata, kuhu konkreetne ese läheb (selga, pähe jne)*“. E3 soovitas „*igapäevaselt küsimuste esitamine riietumise ajal*“. E4 pakkus „*lasta lastel joonistada šablooni järgi väljalõigatud riideesemeid ja nendega riietada oma pabernukk (laps valib ja ütleb, mis ta nukul seljas on)*“.

Neljandas abimaterjalis pöörasid kõik eksperdid tähelepanu sellele, et *„nädalapäevdega võiks lapsed tutvust teha, mitte selgeks õppida, kuna see pole ekspertide arvates eakohane“*.

Viienda abimaterjali kohta tegi E1 ettepaneku *„dramatiseeringus võivad lapsed kasutada erinevaid kostüüme“*. E2 pakkus *„võtta kasutusele kott, kuhu sisse panna jutus esinenud loomamänguasjad. Laps saab võtta kotist looma, et vaadelda ja iseloomustada (nt jänes- hall, väike saba, pikad kõrvad jne). Lastega saab teha õppemängu „Loomad järjekorda“, milles lapsed peavad loomad järjestama nende suuruse järgi. E3 pakkus, et „lastega teha ise kakukest ja panna ahju küpsema“*.

E4 pakkus välja, et *„võiks külastada kööki ja vaadata kuidas kakukest tehakse“*.

Kuuenda abimaterjali kohta tegi E1 ettepaneku *„võiks juurde lisada liikumismängu, kus lapsed peavad üles leidma rühmaruumi peidetud erinevat värvi paberist munad“*. E2 tegi ettepaneku *„lisada kevadpühadele iseloomuliku munakoksimismängu“*.

Arutelu

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli koostada abimaterjalid 3.- 4. aastaste kakskeelsete laste kõne arendamiseks TPR- meetodil põhinevate võtete abil, mida täiendada ekspertide hinnangule tuginedes. Abimaterjale katsetasid kaks eksperti Pärnu linnast ning kaks Pärnumaalt. Tulemustest selgus, et valitud abimaterjalide teemad olid ekspertide arvates huvitavad ning neid peeti ea- ja jõukohaseks. Abimaterjalidega on ekspertide arvates võimalik täita neile seatud eesmärgid ning nad kasutaksid antud abimaterjale ka edaspidi.

Uurimisküsimus: *kas ja mil määral on koostatud abimaterjalid 3.-4. aastaste kakskeelse lapse kõne arendamiseks sobilik ning kuidas on juhendid õpetajatele arusaadavad?*

Uurimistöö puhul oli oluline saada tagasiside koostatud abimaterjalidele. Ekspertide arvates olid abimaterjalid 3.- 4. aastaste kakskeelsete laste kõne arendamiseks sobilikud, sest abimaterjali tegevustes oli eraldi panustatud kõne toetamisele nii mitteverbaalsete elementidega (nt kehakeel, miimika, pantomiim) kui ka tegevusele suunatud võtetega. See langeb kokku Asheri (1984) põhimõtetega, et TPR- meetodil põhinevad mängud toetuvad (võõr)keelest arusaamisele ja füüsilisele reageerimisele ning „kuula ja tee“ tüüpi ülesannetele. Töö autor järeldab tagasiside täpsemalt analüüsides, et õpetajad peaksid kakskeelsete laste kõne arendamisel rohkem panustama oma kehakeelele, teadlikult kasutama mitteverbaalseid elemente läbi huvitavate mängude, põimides neid huvivate mänguliste tegevuste.

Ekspertidele meeldis, et iga teema juures oli eraldi välja toodud kakskeelse lapse tegevused ja õpetajale suunatud tegevused ning juhised õpetajatele olid arusaadavad. Brewster et al., (2003) on öelnud, et abimaterjalides kasutatakse ainult ühte teemat korraga ja

instruktsioonid peavad olema üheselt mõistetavad ja selged. Samas leidis ka kinnitust Mikk (1995) väide, et abimaterjalid peavad olema lastele huvitavad, et tekiks motivatsioon õppimise vastu. Siit võib järeldada, et õpetaja peab olema hoolikas, kui valib teemakohast materjale, sest ühest küljest peab õppesisu olema lastele huvitav, kuid teisest küljest peab jälgima tegevuste arusaadavust, eesmärkide selgust ja tegevuste järgnevuse loogikat.

Üks ekspert tõi välja laste silmi tekkinud sära, kui tegevuse ajal kasutati käpiknukku, laulu, ringmänge või huvitavat näitemängu. Rannut (2003 a) on samal arvamusel, sest kui kakskeelne laps tajub õpetajate tegutsemisindu, sõbralikkust ja keskkonna turvalisust, siis on motivatsioon sihtkeele omandamiseks tagatud ning laps on enesekindel, julgeb ennast väljendada ning kaob hirm uue arusaamatu ümbruskonna ees. Sellest aspektist võiks õppida, et õpetaja peab erinevate laste puhul teadlikult panustama hoiakutele, lihvima oma suhtlemisoskust ning tagama meeldiva õpikeskkonna kakskeelsele lapsele, kes algselt võib näiteks vaikiva perioodi tõttu olla abitu ja kidakeelne.

Urimisküsimus: *kuivõrd on abimaterjalid reaalseks abiks kakskeelse lapse kõne toetamisele?* Läbikatsetatud abimaterjalid sobisid ekspertide arvates kakskeelse lapse kõne arendamise põhimõtetetega. Abimaterjalides kasutatud teemad sobitusid nii põhirühma kui ka kakskeelse lapse õpetamiseks, samuti peeti abimaterjalide sisu ja keeletaset kakskeelsetele lastele sobilikuks. Kinnitust leidis Bakeri (2005) arvamus, et hästi organiseeritud tegevustes ja teiste lastega koos mängides omandab kakskeelne laps teise keele võrdlemisi kiiresti. Samuti märgiti, et abimaterjalides olevad juhised andsid ideid tegevuste paremaks planeerimiseks.

Abimaterjale hinnati mänguliseks ja kakskeelsetele lastele meeldivaks, millega täideti Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas sätestatud nõudeid, et eestikeelse õppekeelega lasteasutuses omandavad mitte-eesti kodukeelega lapsed eesti keele lõimitud tegevuste kaudu või täielikku keelekümbluse metoodikat rakendades, kus õpetaja kasutab lapsega suhtlemisel ainult eesti keelt (Koolieelse lasteasutuse..., 2008). Kuigi antud abimaterjalide kaudu ei saanud teha üldistavaid järeldusi, soovib töö autor ka edaspidi teadlikumalt läheneda kakskeelste laste kõne arendamisele, sest lisamaterjalid võivad olla reaalseks abiks ka lühiajalises plaanis, mida mainiti abimaterjalide katsetamise käigus.

Rannut (2003 a) on öelnud, kui kakskeelset last ei suudeta piisavalt motiveerida, on sihtkeele omandamine raske. Samas eksperthinnangust ei selgunud, et õpetajatel oleks esinenud koostatud abimaterjalide kasutamisel mingeid probleeme. Kõik eksperdid kasutaksid antud abimaterjale ka edaspidi oma töös, kuid tänu abimaterjalide katsetamisprotseduurile nenditi õpetajapoolset kõrgendatud tähelepanu kakskeelste laste keelelistele võimalikele erivajadustele. Seega võib autor väita, et eksperthinnangute põhjal on koostatud abimaterjalide

komplekt õpetajatele reaalseks toeks kakskeelse lapse keele õpetamiseks ja kõne arendamiseks.

Uurimisküsimus: *milliseid võtteid kakskeelse lapse kõne arendamisele suunatud abimaterjalides hinnatakse kõrgemalt ja milliseid hinnatakse madalamalt?* Analüüsides ja võrreldes ekspertide vastustest selgus, et õpetajad hindasid kõrgemalt just neid võtteid, kus metoodilises plaanis sisaldus palju *Kuula ja tee kaasa* tüüpi kordamist või kinnistavat tegevust. Kinnitust leidsid Baker (2005) ja McGlothlin (1997) tõekspidamised, et kasutada tulebki rohkelt kordamist, ümbersõnastamist ning kokkuvõtteid, mis kindlustab selle, et laps hakkab tasapisi ning ilma üleliigse stressita aru saama, mida õpetaja ütleb. Ekspertid hindasid kõrgemalt ka dramatiseeringute kasutamist kakskeelse lapse kõne arendamisel. Ka Bohl (2000) toonitab, et teatud võtete kasutamise vajalikkus ning edukus tuleneb nii tegevuste sisemistest kui ka välistest aspektidest: näiteks laste eripärast, vanusest, õpetaja enda õpetamisstiilist, loomingulisusest, tegevuse iseloomust. Lastele meeldib kaasa lüüa näidendites, seda arvamust jagavad Mehisto (2005) ja Clarke (2009), kes usuvad, et dramatiseeringuid tuleks kasutada palju julgemalt, kuna seal on kõnearenduslikke kordusi ning rutiinsed korduvad tegevused lasteaias tagavad lastele turvatunde.

Välja olid toodud ka kätemängude positiivne roll, kusjuures Raam ja Kiss (2009) ning Tánava (s.a.) väidavad, et peenmotoorika on tähtis, sest käelised tegevused mõjutavad nii kõnearengut tervikuna kui ka kirjutamisoskust. Samuti olid välja toodud laulumängud ja liisusalmid. Kinnitust leidis Kärtner et al., (2005) arvamus, et mida väiksem on laps, seda rohkem kasutatakse kakskeelse lapse kõne arendamisel liikumismänge, laule ja tantse ning keeletegevustes on keeleõpe mänguline. Samal arvamusel on ka Liivak (2000), et laulu- ja ringmängud võivad lastele keele õppimisel abiks olla, kuna laulu- ja ringmängude eesmärgiks on omandada palju sõnu ja erinevaid väljendeid, mida kakskeelne laps saab hiljem kasutada oma kõnes. Ekspertid ei toonud välja ühtegi võtet, mida nad oleksid hinnanud madalamalt. Kuigi kõiki abimaterjalides kirjeldatud kõiki võtteid hinnati sobilikuks kakskeelse lapse kõne arendamiseks, võib töö autor järeldada, et erinevate võtete kasutamisel tuleb jälgida väga palju aspekte, kuid olulisel kohal on eelkõige lapse arengulised iseärasused ja kõne (vajadusel tuleb koostada kakskeelsele lapsele IAK). Kindlasti tuleks arendada õpetajal loomingulisust ja paindlikkust, sest „tavaliste“ ja kakskeelste laste koos õpetamisel kogeb õpetaja ilmselt tegevuste differentseerimise vajadust. Töö autor usub, et TPR-meetodil põhinevad võtted aitavad tõsta nii õpetaja loovust kui ka kakskeelsete laste kõne toetamise võimalusi.

Uurimisküsimus: *milliseid muudatusi tuleks sisse viia abimaterjalide paremaks toimimiseks?* Kõige enam soovitasid ekspertid abimaterjalidesse sisse viia täiendavaid

tegevusi, sobitades neid nädalakavasse või projektõppesse. Kuna kakskeelsete laste kõnetase võib olla erinev (Asher, 1984), siis pakuti välja lisada abimaterjalidesse rohkem käelisi tegevusi. Antud soovitus viis töö autor ka sisse, kuna Raam ja Kiss (2009) ning Tānava (s.a.) on üksmeelel, et käeline tegevus mõjutab kõnearengut ja kirjutamisoskust. Eksperdid soovitasid kasutada rohkem erinevaid mängulisi tegevusi. Antud soovitus viidi sisse abimaterjalidesse, sest mida väiksem on laps, seda rohkem kasutatakse kakskeelse lapse kõne arendamisel liikumismänge, laule ja tantse ning keeletegevustes on keeleõpe mänguline (Kärtner et al., 2005).

Samas soovitasid eksperdid integreerida tegevustesse matemaatikat. Töö autor viis sisse ka selle soovitus, kuna toetudes koolieelse lasteasutuse riiklikule õppekavale (Koolieelse lasteasutuse..., 2008), toimub eestikeelsetes lasteasutustes õppe-ja kasvatustegevus kakskeelsetele lastele lõimitud tegevuste kaudu. Veel soovitasid eksperdid dramatiseeringutes kasutada kostüüme. Seegi muudatus viidi sisse abimaterjalidesse, kuna Mehisto (2005) väitel aitavad palju kaasa ka tegevustes vajaminevad kostüümid ja rekvisiidid, need annavad juurde lapsele vajalikke kogemusi ning positiivset tagasisidet

Keelelistest muudatustest soovitasid eksperdid sisse viia ühe abimaterjali juhendi paranduse. Antud muudatuse viis töö autor ka sisse, kuna abimaterjalid peab olema kõigile üheselt mõistetavad (Brewster et al., 2003). Abimaterjalide vormistuse osas eksperdid muudatusi teha ei soovitanud. Töö autor võib eeldada, et abimaterjalide juhendid olid arusaadavad ja eesmärgid vastasid 3.- 4. aastaste kakskeelsete laste arengutasemele.

Uurimisküsimus: *kuidas reflekteerib töö autor abimaterjalide koostamise taustal oma senist õpetamiskogemust kakskeelsete laste kõne arendamisel?* Töö autor polnud eelnevalt oma töö käigus nii põhjalikult kokku puutunud kakskeelsete laste kõne arendamisega. Tänu töö teoreetilisele osale ja abimaterjalide koostamisele saadi rohkem juurde teadmisi, kuidas arendada kakskeelse lapse kõnet. Töö autoril olid küll mõningad teadmised kakskeelse lapse kõne arendamisest, aga TPR- meetodi kasutamise alal ei olnud kogemusi. Töö autor on arvamusel, et kakskeelsete laste kõne arendamine ei ole kindlasti lihtne.

Abimaterjalide koostamisel ajal sai töö autor katsetada ka erinevaid tegevusi oma rühmas käiva kakskeelse lapse „abil“, teha tema keelelise arenguga seotud lisatööd ja pakkuda individuaalset abi. Selgus, mida motiveeritum ja rõõmsameelsem on õpetaja, seda julgemaks muutub ka laps. Tekkis ka olukordi, kui õpetaja pidi julgustama last erinevates tegevustes osalema. Isiklik refleksioon leidis kinnitust teoorias esitatud väitega, et õpetaja peab looma lastele hea meeleolu, muretseda vajaminevaid materjale, olema paindlik ja vajadusel tegema ka muudatusi ning näitama tunnustavat hoiakut (Järva, 2012).

Kakskeelsete laste kõne arendamiseks on vaja õpetajal varuda erinevaid abivahendeid, tuleb arvestada erinevate valdkondade integreerimisega ning arvestama sellega, et tegevused oleksid laste jaoks eakohased ja huvitavad. Lisaks ei tohi unustada õpikeskkonna kujundamist, kuna see annab palju tuge kakskeelse lapse kõne arengule. See läheb kokku Tankersley (2007) mõttega, kes on öelnud, et kakskeelsel lapsel tuleb teise keele omandamisele kasuks õpikeskkonna hea kujundus, kus lapsel oleks võimalus nii omaette mängimiseks kui ka teiste lastega koos. Järelikult sõltub igapäevatoos väga palju õpetajast, kui hästi kakskeelne laps teise keele omandab. Selleks on tarvis toetavaid abimaterjale, mis innustaksid õpetajat ja annaksid talle uusi ideid kakskeelse lapse kõne arendamiseks.

Käesoleva uurimistöö eesmärk oli teada saada, kas TPR- meetodil koostatud abimaterjalid on kakskeelsete laste kõne arendamiseks sobilikud, kuidas on juhendid õpetajatele arusaadavad, kas abimaterjalid on reaalseks abiks kakskeelsete laste keelelisele toetamisele. Saadud vastuste põhjal on võimalik järeldada, et kakskeelsete laste õpetajad on üldjoontes kursis, mida tähendab kakskeelse lapse kõne arendamine, kuid väljaõppeta ja koolituseta õpetajad vajavad kindlasti tuge ja innustust. Tõlgendades ekspertide vastuseid, ilmnes, et koostatud abimaterjalid aitavad õpetajat tegevuste planeerimisel ning muudavad tegevused huvitavamaks. Põhiliselt toetatakse kakskeelse lapse kõne arengut läbi mänguliste tegevuste ning hinnatumateks võteteks on *Kuula ja tee kaasa* tüüpi kordamine, laulumängud, liisusalmid, kätemängud ja dramatiseeringud.

Kokkuvõtteks võib autor järeldada, et ekspertide soovitustest ja hinnangutest lähtudes on TPR- meetodil koostatud abimaterjalid kooskõlas töö teoreetilise osaga. Käesoleval tööil tulid välja ka piirangud: eksperthinnangud oleksid olnud põhjalikumad, kui abimaterjale oleks katsetatud rohkem kordi, hetkel katsetati abimaterjalides olevaid tegevusi üks kord. Töö autor arvestas ekspertide soovitusi ja viis abimaterjalidesse sisse muudatused. Käesolev abimaterjalide kogumik võib olla abiks õpetajatele, kes vajavad kakskeelse lapse kõne arendamiseks metoodilist tuge.

Tänuõnad

Täna kõiki töös osalenud eksperte, kes abimaterjale oma kogemuste toel hindasid.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva seminaritöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite mõtted. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

..... (allkiri ja kuupäev)

Kasutatud kirjandus

- Aarssen, J., Badurikova, Z., Gobbo, F., Handzelova, J., Jürimae, M., Koncokova, E., Omodeo, M., Simcakova, L., Tankersley, D., Türbsal, L., & Wagner, P. (2006). *Iga keel on väärtus: juhiseid tööks lasteaialastega, kes ei räägi eesti keelt*. Tartu: Tartumaa trükikoda.
- Aleksandridi, L., Aru, I., Haukka, E., Härm, I., Joandi, I., Kaljuste, M., Lunjova, N., Maiberg, L., Peedo, Ü., Raun, M., & Rikker, M. (2006). *Õpetajaraamat laste töölehtede juurde*. Tartu: AS Atlex
- Arandilla García-Vao, E. (s.a.). *Total physical response*. Külastatud aadressil: <http://elisaarandilla.wordpress.com/advantages-and-disadvantages-of-tp/>
- Arike, A. (2012). *52 Rolli- ja matkimismängu*. Tallinn: Koolibri
- Asher, J. J. (1984). *Language by Command. The Total Physical Response Approach to Learning Language*. Retrieved from <http://www.context.org/iclib/ic06/asher/>
- Aukrust, V. G & Rydland, V. (2011). Preschool classroom conversations as long-term resources for second language and literacy acquisition. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 32, 198-207.
- Baker, B. R. (1996). *Drama and Young Children*. USA: Department of Education.
- Baker, C. (2005). *Kakskeelne laps. Kakskeelsuse käsiraamat lapsevanematele ja õpetajale*. Haridus- ja Teadusministeerium.
- Bohl, T. (2000). *Unterrichtsmethoden in der Realschule*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt
- Bosemark, C. (s.a.). *Raising Bilingual Children: The Different Methods to Success*. Retrieved from <http://www.omniglot.com/language/articles/bilingualkids4.htm>
- Brewster, J., Ellis, G., & Girard, D. (2003). *The Primary English Teacher's Guide*. New edition. Harlow: Penguin English.
- Brotherus, A., Hytönen, J., & Krokfors, L. (2001). *Esi- ja algõpetuse didaktika*. Tallin: Peda
- Cabello, F. (2005). *The ABC's of The Total Physical Response*. Külastatud aadressil: <http://www.tpr-world.com/ABC.html>
- Clarke, P. (2009). *Supporting Children Learning English as a Second Language in the Early Years (birth to six years)*. Retrieved from http://www.vcaa.vic.edu.au/Documents/earlyyears/supporting_children_learning_esl.pdf.
- Danielson, E. (2000). *The Importance of Nursery Rhymes*. Külastatud aadressil <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED442117.pdf>

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekav. (2008). Külastatud aadressil:

<https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772>

Koolieelse lasteasutuse seadus. (1999). Külastatud aadressil:

<https://www.riigiteataja.ee/akt/13343125>

Erelt, M., Erelt, T., & Ross, K. (s.a.). *Eesti Keele Instituut. Eesti keele käsiraamat*.

Külastatud aadressil: <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=1&p1=6>

Gasteiger-Klicpera, B., Knapp, W., Kucharz, D., Schabmann, A., & Schmidt, B. (2009).

Effects of Language Learning Interventions in Pre- School Children: A Longitudinal Study. *Forum on Public Policy Online*, v2009 n1 2009. 13 pp.

González, J. M. (Ed.). (2008). *Encyclopedia of bilingual education*. 1. California: SAGE Publications, Inc.

Grosstein, J. (2012). *Valga lasteasutuste arvamused muukeelse lapse keelelise koolivalmiduse saavutamise ja hindamise eesti õppekeele rühmades*. Tartu Ülikool.

Hallap, M. (2008). Eesti keel teise keelena. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk 193-197). Tartu: TÜ Kirjastus.

Hazlett, L. A. (2009). *The Use of British Nursery Rhymes and Contemporary Technology as Venues for Creating and Expressing Hidden Literacies Throughout Time by Children, Adolescents, And Adults*. *Forum on Public Policy Online*, 1, 1–14.

Heikkinen, M. (1995). *Kielikylpy- ala-asteelle*. Lauren., C. (toim.) *Kielikylpymenetelmä: Kielen kautta Mielekkääksi*. Vaasan Yliopisto.

Jakobson, T., & Talinurm, M. (Koost). (2009). *Liisusalmid ja lasteriimid: liisusalvide ja lasteriimide kasutusvõimalused lasteasutuste õppe- ja kasvatustegevuses*. Tallinn: Kirjastus Ilo.

Jõgeva, R. (2011). *Võõrkeelse aineõppe praktilised näited*. Külastatud aadressil

http://www.oppekava.ee/index.php/V%C3%B5%C3%B5rkeelse_aine%C3%B5ppe_praktilised_n%C3%A4ited

Järva, I. (2012). Meie mitmekultuuriline lasteaed *Tea ja Toimeta*, 40, 19-42.

Kalberg, G-E., & Pärtelpoeg, M. (2012). *Võtete varamu klassiõpetajale*. Tartu: Kirjastus Studium.

Karlep, K. (2003). *Kõnearendus. Emakeele abiõpe II*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Krashen, S.D. (1985). *The Input Hypothesis*. London: Longman.

Hallap, M. (2008). *Lapse kõne arendamine*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Krull, E. (2000). *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

- Kukk, A., Talts, L., & Muldma, M. (2009). *Keelekümblejate õppekavaalased saavutused lasteaia ja I klassi lõpul*. Uuringu 2.etapi aruanne.
- Kärtner, P., Tuuling, L., Maiberg, L., Rikker, M., & Voltein, E. (2005). *Õppe-metoodiline materjal Eesti keele kui teise keele õpetamine koolieelses lasteasutuses: võõrkeeleõppe meetodid, mängud ja harjutused*. Narva: OÜ Sato.
- Kärtner, P., Maiberg, L., Rikker, M., Tuuling, L., & Voltein, E. (2006). *Õppematerjal koolieelsete lasteasutuste eesti keele kui teise keele õpetajate põhi- ja täienduskoolituseks*. Tartu: Atlex.
- Lasteaed Vikerkaar õppekava* (2013). Külastatud aadressil:
http://www.kallaste.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=323:kallaste-lasteaed-qvikerkaarq-oppekava&catid=235:kasulikke-linke&Itemid=286
- Leiwo, M. (1993). *Lapse keeleline areng*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Lessow-Hurley, J. (2003). *Meeting the needs of second language learners: an educator's guide*. USA: Association of Supervision & Curriculum Development.
- Liivak, M. (2000). *Kaks sammu sissepoole*. Ringmängulaulud. Tallinn: Mitte- meestlaste Integratsiooni Sihtasutus.
- Ludescher, F. (s.a.). *Total Physical Response*. Külastatud aadressil:
http://www2.vobs.at/ludescher/total_physical_response.htm
- Kilgast, K. (2012). *Tartu ja Võru lasteaiaõpetajate arvamused kakskeelse lapse lugemisvalmivalmiduse kujundamisest*. Tartu Ülikool.
- Marjapuu, G. (2013). *Tartu lasteaiaõpetajate arvamused kakskeelset last toetavast Keelekeskkonnast*. Tartu Ülikool.
- Mastomarcio, A. (s.a.). *Learning Italian at School with TPR by Playing, Creating, and Doing*. Külastatud aadressil: http://www.tpr-world.com/Learning_Italian.pdf
- McGlothlin, D. J. (1997). A Child's First Steps in Language Learning. *The Internet TESL Journal*, III, 10. Retrieved from <http://iteslj.org/Articles/McGlothlin-ChildLearn.html>
- Mehisto, P. (2005). *Keelekümbluse käsiraamat*. Tallinn: Eesti Keelekeskus.
- Merila, M. (1999). *Eesti keel muukeelses lasteaias*. Tartu: OÜ Vali Press.
- Mikk, J. (1995). Mida hinnata õppekirjanduses. *Haridus*, 2, 27-33.
- Mikk, J. (2000). Õppekirjanduse ekspertiisi süsteem. *Haridus*, 3, 23-25.
- Mäesalu, M-L. (2011). *Lasteaiaõpetajate arvamus kakskeelsete laste õpetamisest ning enda väljaõppest selles valdkonnas eri lasteaegade näitel*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Märka, M., & Kuuspalu, K. (2009). *Eesti keel kui teine keel*. E. Kulderknup

- (Koost). *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad* (lk 52-64). Tallinn: Riiklik Eksami-ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Niilo, A., & Kikas, E. (2008). Mäng. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk 131). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Nord, J-R. (s.a.). *Why Can't I Just Learn to Listen*. Külastatud aadressil: http://www.tpr-world.com/learn_to_listen.pdf
- Porter Ladousse, G. (1987). *Role Play*. Oxford: Oxford University Press.
- Protasova, E., & Rodina, N. (2005). *Многоязычие в детском возрасте*. Санкт-Петербург : Златоуст.
- Raam, A., & Kiss, K. (2009). *Käemängud- vahendid lapse osavuse arendamiseks*. Tartu Ülikooli haridusteaduskonna õpetajate täienduskoolitus- ja kutseasta keskus Külastatud aadressil: http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/14235/levaade_kemngude_eesmrgis_t_ja_jaotusest.html
- Rannut, Ü. (2000). *Varane eesti keele kümbelus ja eesti keel kui teine keel 1. klassis: õpetaja Meelespea*. Tallinn: AuraTrükk.
- Rannut, Ü. (2003 a). *Muukeelsete õpilaste integratsioon eesti koolis*. Tallinn: TPÜ.
- Rannut, Ü. (2003 b). *Mitteverbaalsed strateegiad ja keeleline rikastamine teise keele õppes*. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Rannut, Ü. (2005). *Keelekeskkonna mõju vene õpilaste eesti keele omandamisele ja integratsioonile Eestis*. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Raun, M. (2009). Teise keele omandamine vastavalt ealistele ja individuaalsetele iseärasustele. L. Maiberg., A. Kons (Toim). *Parimad praktikad lasteaialt lasteaiale*. Õppematerjalide kogumik eesti keele kui teise keele õppeks. Tallinn: Kirjastus Ilo.
- Ruutmets, K. & Saluveer, E. (2008). *Võõrkeel*. Kikas, E. (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Stechuk, R. A., Burns, M. S. & Yandian, S. E. (2006). *Bilingual Infant/Toddler Environments: Supporting Language & Learning In Our Youngest Children. A guide for migrant & seasonal head start programs*. Retrieved from http://ece.aed.org/publications/mshs/BITE_web1106.pdf
- Salumaa, T. & Talvik, M. (2003, 2004). *Ajakohastatud õppemeetodid*. Tallinn: Merlecons ja Ko OÜ. *Sihtasutus kutsekoda* (s.a.). Külastatud aadressil: <http://www.kutsekoda.ee/et/kutsesysteem/kutsestandardid>
- Soll, M. (2004). *Koostöö – lapse arengu võti. Muukeelne laps eesti lasteaias*. Tallinn: Ilo.

- Tammiste, L. (2013). *Autentsetel lauludel põhinev töölehtede komplekt grammatika õpetamiseks õpikule „i love english 4“*. Tartu Ülikool
- Tankersley, D. (2007). (Toim). *Iga keel on väärtus : juhiseid tööks lasteaialastega, kes ei räägi eesti keelt*. Tartu : Hea Algas.
- Tuul, M., Kirbits, K., & Kinkar, V. (2011). *Meie mitmekultuuriline lasteaed: Abiks õpetajale Euroopa kolmandatest riikidest saabuvate ja lasteasutuse õppekeelest erineva koduse keelega laste õpetamisel*. Tallinn: Nokian Baltic OÜ.
- Tänav, K. (s.a.). *Lugemine- tähtis töö*. Külastatud aadressil <http://www.nurmeniku.tln.edu.ee/index.php?leht=122:84>
- Ugaste, A. (2005). Laps ja mäng. Kivi, L. & Sarapuu, H. (Koost), *Laps ja lasteaed. Lasteaiaõpetaja käsiraamat* (lk 154-171). Tartu: AS Atlex.
- Võgotski, L. (1996). *Pedagogitšeskaja psihologija*. Moskva: Pedagogika Press.
- Widlok, B., Petravic, A., Org, H., & Romcea, R. (2010). Nürnbergi soovitusel varajaseks võõrkeeleõppeks. München: Goethe-Institut e.V.
- Widodo, H-P. (s.a.). *Teaching Children Using a Total Physical Response (TPR) Method: Rethinking*. Külastatud aadressil: <http://sastra.um.ac.id/wp-content/uploads/2009/10/Teaching-Children-Using-a-Total-Physical-Response-TPR-Method-Rethinking-Handoyo-Puji-Widodo.pdf>
- Õpikute ja muu õppematerjali kutse- või eriala riiklikule õppekavale vastavuse kinnitamise tingimused ja kord ning nõuded õpikule ja muule õppematerjalile. (2007). Külastatud aadressil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12816742>

Lisad

Nele Rammulüüs

Abimaterjal 3.-4. Aastaste kakskeelsete laste kõne arendamiseks TPR- meetodil põhinevate
võtete abil

Lisa 1. See ilus laps olen mina

Lisa 2. Koerake teeb auh- auh- auh

Lisa 3. Põu, põu, põu püksid jalga

Lisa 4. Seitse sõpra

Lisa 5. Veere, veere kakku

Lisa 6. Kevadpühad

Tartu 2014

Sissejuhatus

Käesolevad abimaterjalid on koostatud 3- 4 aastaste kakskeelsete laste kõne arendamiseks TPR- meetodil põhinevate võtete abil. Abimaterjalid on mõeldud õpetajale, kes tegeleb kakskeelsete laste kõne arendamisega eesti õppekeele rühmas, kasutades lõimitud õppetegevusi, millele võib lisanduda ka eesti keelne tugiõpe. Õppetegvuste kavandmisel tuleb arvestada laste arengutasemega, vanusega, metoodikaga ja eesti keele õppemahuga (Koolieelse lasteasutuse riiklik..., 2008). Abimaterjalides on eraldi välja toodud juhendid õpetajatele, tegevused kakskeelsetele lastel ja erinevaid soovitusi tegevuste paremaks toimimiseks.

Lisa 1.

Teema „See ilus laps olen mina"

TPR-meetodil baseeruvad võtted; kuula ja joonista; kajamäng; laulumäng.

Tegevused: jutu ettelugemine, jutu järgi joonistamine, lausete kordamine.

Vahendid: raamat, muusika (<https://www.youtube.com/watch?v=kdYMUxmV1g>) , plastiliin, oksajupid, lõngakera, tegelaskuju rekvisiidid, kaltsunukk.

Eesmärgid:

- kakskeelne laps õpib selgeks kehaosade nimetused (pea, silm, kõrv, käsi, jalg jne);
- kasutab lihtsamaid väljendeid;
- harjutab häälima sõnu ja keerulisemaid häälikuühendeid;
- kordab järgi lauseid;
- õpib joonistama inimest;
- areneb koostöö rühmakaaslastega.

Tegevused hommikuringis

Tegevuste tingimused: eesti töökeele lasteaed, kakskeelsete laste keeleline toetamine integreerides tavarühma tegevustesse.

Eelhäälestus

Õpetaja jagab kakskeelsete laste vahel kaltsunukud. Kakskeelsete laste keeleliseks toetamiseks tuleb eelnevalt vastavaid kehaosade nimetusi näidata kaltsunukul. Kehaosasid tuleb nimetada/hääldata mitu korda. Tuleks rõhutada nende kehaosade nimetusi, mis tunduvad lastele võõramad või raskemad. Kehaosade nimetamise ajal osutab õpetaja või õpetaja abi vastavale kaltsunuku kehaosale, et kakskeelne laps seostaks paremini kuuldud sõna.

Küsimuste ringi ajal õpetaja esitab küsimusi ja osutab pildile: „Mis see on?“, „Kus on silmad?“, „Näita, kus on jalad?“ jne. Kakskeelsed lapsed näitavad kaltsunukul või ütlevad soovi korral vastuse.

Kuulamine/ kõnelemine

Õpetaja teatab lastele, et täna tuleb meile külaline. Tema nimi on Mari. Õpetaja joonistab tahvlile, milline Mari välja näeb. Jutustamise ajal rõhutab õpetaja sõnu pea, nina, suu, kõrvad, käed, jalad jne. Peale jutu joonistamist kordab õpetaja fraase: Maril on pea. Maril on silmad. Maril on kõrvad. Maril on käed jne.

Jutustus „Mari“

Maril oli ümmargune pea, kaks silma, nina, suu ja kaks kõrva. Maril on pikad juuksed ja peas on kaks patsi. Seljas on Maril kleit. Maril oli kaks kätt ja kaks jalga.

Õpetaja paneb vaikselt muusika (<https://www.youtube.com/watch?v=kdYMUxmwV1g>) mängima ja uksest tuleb sisse külaline Mari (õpetaja abi riietab ennast jutus kirjeldatud tüdrukuks).

Mari: Tere, lapsed!

Lapsed: Tere!

Mari: Minu nimi on Mari ja ma tuln teile külla, kas hakkame mängima?

Lapsed: Ja

Mari: Mul on üks mäng, kus mina ütlen sulle ühe lause ja sina pead seda järgi kordama (nt Mul on kaks kätt. Mul on juuksed. Mul on jalad. Mul on nina jne). Kordab see laps kellel ma annan kätte oma kaisunuku. Mäng „Peida ära“. Mari ütleb lastele, milliseid kehaosi nad kätega peitma peavad (nt peida ära kõrvad, peida ära silmad jne).

Lõpetuseks palub Mari lastel ennast joonistada, et talle jääksid pildid mälestuseks. Mari loeb lastele ette jutu „Mari“. Enne Mari joonistamist paberile, harjutatakse Mari joonistamist õhus.

Kinnistavaid tegevused päeva teises pooles

Soovitatavad tegevused kakskeelsete laste keeleliseks toetamiseks.

Õpetaja palub lastel võtta paaridesse. Õpetaja hakkab nimetama erinevaid kehaosasid (nt käsi, pea jm), lapsed näitavad õpetaja poolt nimetatud kehaosasid paarilise peal. Kakskeelsele lapsele esitada kinnistavaid küsimusi: „Mis kehaosa see on?“, „Kas see on käsi?“ jne.

Laulumäng „Lapaduu“

Lapsed võtavad kätest kinni ja teevad ringi. Lapsed laulavad liikumise ajal: Tantsime kõik lapaduud, lapaduud, lapaduud.

Tantsime kõik lapaduud, lapaduud juhhei.

Mängujuht hakkab küsima: „Kas käed olid?“ Kui vastatakse jah, siis küsib mängujuht: „Kas õlad olid?“ Kui vastatakse ei, siis võetakse üksteise õlgadest kinni ja lauldakse liikumise ajal:

Tantsime kõik lapaduud, lapaduud, lapaduud.

Tantsime kõik lapaduud, lapaduud juhhei.

Mängu saab mängida kuni jagub kehaosasid, millest lapsed saavad üksteisel liikumise ajal kinni võtta (käed, jalad, õlad, põlved, kõrvad jne). Siin saab kakskeelsel lapsel lasta ise küsida: „Kas käed olid?“, „Kas jalad olid?“ jne.

Kunstitegevus

Õpetaja jagab igale lapsele kaks tükki plastiliini ja neli ühepikkust oksa. Õpetaja näitab ette, kuidas voolida plastiliinist inimese keha ja pead sinna külge, seejärel pistab oksad käteks ja jalgadeks. Lapsed teevad pärast õpetaja poolt ette näidatud tegevusi järgi. Lõpuks teevad plastiliinist peale voolimispulgaga näo, tehes silmad, nina ja suu. Soovi korral saab lisada ka lõngast juukseid. Kakskeelsele lapsele esitada kinnistavaid küsimusi: „Kus on käsi?“, „Näita, kus on pea?“ jne.

Lisa 2.

Teema „Koerake teeb auh- auh- auh“

TPR-meetodil baseeruvad võtted; kuula ja tee kaasa; matkimismäng; kätemäng.

Tegevused: loomapiltide vaatamine ja häälte kuulamine, matkimismäng, kätemäng.

Vahendid: arvuti, pildimaterjal ja loomahääled

(<https://www.youtube.com/watch?v=1fvzettYOMo>), lamp, valge lina, erineva suurusega loomad (suur- suurem- kõige suurem).

Eesmärgid:

- kakskeelne laps õpib selgeks koduloomade nimetused (koer, kass, hobune, lammas jne);
- kasutab lihtsamaid väljendeid;
- õpib häälima sõnu ja keerulisemaid häälikuühendeid;
- harjutab tegema loomade kujutusi;
- õpib tegema loomahääli;
- väljendab emotsioone.

Kinnistavaid tegevused hommikuringis

Tegevuste tingimused: eesti töökeelega lasteaed, kakskeelsete laste keeleline toetamine integreerides tavarühma tegevustesse.

Eelhäälestus

Kakskeelsete laste keeleliseks toetamiseks tuleb eelnevalt vastavaid koduloomi vaadata arvutist (<https://www.youtube.com/watch?v=1fvzettYOMo>). Koduloomade nimetusi tuleb nimetada/häälida mitu korda. Rõhutada tuleb nende loomade nimesid, mis tunduvad lastele võõramad või raskemad. Koduloomade nimetamise ajal osutab õpetaja vastavale koduloomale, et kakskeelne laps seostaks paremini kuuldud sõna.

Küsimuste ringi ajal õpetaja esitab küsimusi ja osutab pildile: „Mis loom see on?“ Kakskeelsed lapsed näitavad oma arusaamist keelest vastates mitteverbaalselt või ütlevad soovi korral õige looma nime. Nüüd näitab õpetaja arvutist loomade pilte koos loomahääletega. Lapsed kuulavad ja matkivad loomahääli järgi. Hiljem näitab õpetaja lastele ilma hääleta loomapilte ja lapsed nimetavad loomi (nt „See on kass.“, „See on koer.“, „See on kukk.“ jne)

Kuulamine/ kõnelemine

Õpetaja seab üles varjuteatri rekvisiidid ning valmistab koos õpetaja abiga väikese stsenaariumi varjuteatri tegevuse läbiviimiseks. Lapsed kuulavad, elavad kaasa, võivad

tuttavaid tegelasi kommenteerida ja kaasa mängida. Pärast teevad lapsed õpetaja juhendamisel ise varjuteatrit, kakskeelne laps kasutades lauset: „Mina olen kass.“, „Mina olen koer.“ jne.

Tähelepanumäng „Kuula hoolega“

Õpetaja jagab lapsed kahte gruppi ja ütleb igale lapsele ühe looma, kelle häält ta tegema hakkab. Teises grupis ütleb õpetaja abi kõigile lastele loomad. Lapsed hakkavad korraga loomade hääli tegema ja endale paarilisi leidma. Võib teha sama mängu ka piltidega, mille käigus peab leidma teise samasuguse pildiga lapse. Kakskeelsele lapsele esitada mängu käigus kinnistavaid küsimusi: „Mis looma sa tegid?“, „Mis loom teeb auh?“ jne.

Võrdlemine

Õpetaja järjestab loomad suuruse järgi (suur- suurem- kõige suurem). Iga laps saab pärast ise loomi suuruse järgi järjestada. Kakskeelselt lapselt küsida kinnistavaid küsimusi: „Mis loom on kõige suurem?“, „Kas kass on väike“ jne.

Kinnistavad tegevused päeva teises pooles

Soovitavad tegevused kakskeelsete laste keeleliseks toetamiseks.

Tähelepanumäng „Loomad maakodus“

Õpetaja ütleb igale lapsele looma nime, keda laps jäljendama peab. Õpetaja loeb lastele jutu loomadest, kes elavad talus. Kui laps kuuleb enda looma nime, siis ta jäljendab selle looma liikumist või teeb selle looma häält. Kakskeelsetele lastele võib anda loomapildi ja küsida: „Mis loom on pildil?“, „Kas see on koer?“ jne.

Liikumismäng „Näita, kuidas liigud“

Õpetaja näitab lastele ette erinevate loomade liikumisviise. Näiteks „jänese hüppab“ (lapsed teevad kätega jänese kõrvu ja hüppavad ringi), „kass kõnnib“ (imiteerida kassi kõndimist), „rebane hiilib“ (imiteerida hiilimist) jne. Õpetaja ütleb: kõnni nagu kass, hüppa nagu jänese jne.

Lisa 3.

Teema „Põu- põu-põu püksid jalga“

TPR-meetodil baseeruvad võtted; kuula ja näita; liisusalm; laulumäng.

Tegevused: riideesemete nimetamine, jutu lugemine, pildi kleepimine, kätemäng, laulumäng.

Vahendid: plakat, pilt poisist ja tüdrukust, liim, värvilised lehed, kartong, nukkk koos riideesemetega.

Eesmärgid:

- kakskeelne laps õpib selgeks riideesemete nimetused (pluus, püksid, seelik, müts jne);
- kasutab lihtsamaid väljendeid;
- häälib sõnu ja keerulisemaid häälikuühendeid;
- kasutab mõisteid pikk- lühike.

Tegevused hommikuringis

Tegevuste tingimused: eesti töökeelelaste lasteaed, kakskeelsete laste keeleline toetamine integreerides tavarühma tegevustesse.

Eelhäälestus

Kakskeelsete laste keeleliseks toetamiseks tuleb eelnevalt laste seljas olevaid riideesemeid näidata. Riideesemeid nimetada/hääldada mitu korda. Tuleks rõhutada nende riideesemete nimetusi, mis tunduvad võõramad või raskemad. Riideesemete nimetamise ajal osutab õpetaja või õpetaja abi vastavale riideesemele enda või laste seljas, et kakskeelne laps seostaks paremini kuuldud sõna.

Küsimuste ringi ajal kakskeelsed lapsed nimetavad soovi korral riideesemete nimetusi või vastavad mitteverbaalselt, osutades riideesemele.

Kuulamine/ kõnelemine

Õpetaja räägib pildi järgi ja lapsed kuulavad. Jutustades osutab õpetaja pildile ja rõhutab rõivaesemete nimetusi.

Lapsed mängivad õues. Üks poiss sõidab rattaga, tal oli seljas punane pluus. Suurel tüdrukul on seljas punane seelik. Väiksel poisil on pikad püksid jalas. Tüdrukul puu taga on

samuti pikad püksid jalas. Üks poiss jookseb, tal on jalas lühikesed püksid. Ühel lapsel on müts peas. Ühel poisil on kiiver peas jne.

Lapsed kordavad pildile osutades kooris ja üksikult: *See on tüdruk. Need on püksid jne.* Õpetaja esitab küsimusi ja osutab pildile: „Mis on tüdrukul seljas?“, „Mis on poisil seljas?“, „Mis on poisil jalas?“

Lapsed lõpetavad lause õpetaja osutamise järgi: „Tüdrukul on seljas ...“, „Poisil on seljas.....“ jne.

Liisusalm „Riidesse“

Õpetaja loeb lastele ette salmi, kakskeelne laps kordab ja teeb kaasa liigutusi.
Ma seon ise mütsipaelad,
panen ise pluusi selga.
Saan ka ise püksid jalga.
Selle järel – hopp,
on mul seljas jopp!

„Riietamismäng“

Õpetaja palub lastel nukk riidesse panna, et õue minna. Lapsed riietavad nukku ja nimetavad riideesemeid ning näitavad kuhu konkreetne ese läheb (nt jope selga, müts pähe jne). Kakskeelse lapsega saab riideesemeid kinnistavalt nimetada ka igapäevase riietumise ajal.

Kinnistavad tegevused päeva teises pooles

Soovitavad tegevused kakskeelsete laste keeleliseks toetamiseks.

Õpetaja lõikab kartongist välja riideesemeid ja annab need lastele erinevate materjalidega kaunistamiseks (nt siid, suled, nõöbid jm). Lapsed võivad riideesemeid ka ise rebimistehnikas värvilisest paberist valmistada. Pärast kleebivad lapsed valmistatud riideesemeid pildil olevatele poisile ja tüdrukule selga. Kakseelse lapse keeliseks toetamiseks küsib õpetaja üle: „Mille sa poisile selga liimisid?“, „Millist riideeset sa valmistasid?“ jne.

Laulumäng „Põu- põu“

Õpetaja laulab lastele ette laulu ja näitab ette liigutusi. Laulu ajal lüüakse rütmi kehaosadele (nt püksid jalga- põlvedele, kampsun selga- rinnale jne). Kakskeelne laps laulab ja teeb kaasa liigutusi. Kakskeelsel lapsel võib lasta nimetada riideesemeid (ntpüksid jalga) jne.

Põu-põu- põu püksid jalga ja

põu-põu- põu püksid jalga.

Kau-kau-kau kapud jalga ja

kau-kau-kau kapud jalga.

Sõnk-sõnk-sõnk sark selga ja

sõnk-sõnk-sõnk sark selga.

Klap-klap-klap kleit selga ja

klap-klap-klap kleit selga.

Müt-müt-müt müts pähe ja

käp-käp käpikud!

Lisa 4.

Teema „Seitse sõpra“

TPR-meetodil baseeruvad võtted; kuula ja osuta; nüüd ja praegu; õppemäng.

Tegevused: salmi kuulamine, sõnade õppimine, õuesõpe.

Vahendid: tegevuspildid nädalapäevade tegevustest.

Eesmärgid:

- kakskeelne laps õpib eesti keeles selgeks kõigi nädalapäevade nimetused (esmaspäev, teisipäev jne);
- õpib häälima sõnu ja keerulisemaid häälikuühendeid;
- õpib võrdlema nädalapäevi kahes keeles;
- tunneb ära ja saab aru eestikeelsetest sõnadest ning lihtsamatest väljenditest.

Tegevused hommikuringis

Tegevuste tingimused: eesti töökeelega lasteaed, kakskeelsete laste keeleline toetamine integreerides tavarühma tegevustesse.

Eelhäälestus

Kakskeelsete laste keeleliseks toetamiseks tuleb eelnevalt nädalapäevi koos tegevuspiltidega näidata. Nädalapäevi nimetada/häälda mitu korda. Tuleks rõhutada nende nädalapäevade nimetusi, mis tunduvad võõramad või raskemad. Esimesel korral jagab õpetaja kakskeelsetele lastele nädalapäevade tegevuspildid. Nädalapäeva nimetamise ajal osutab õpetaja või õpetaja abi vastavale pildile, et kakskeelne laps seostaks paremini kuuldud sõna. Küsimuste ringi ajal kakskeelsed lapsed nimetavad soovi korral või vastavad mitteverbaalselt, tõstes üles tegevuspildi.

Kuulamine

Õpetaja loeb lastele ette salmi ja näitab salmi juurde tegevuspilte (nt esmaspäev+ pilt rõõmus nägu, teisipäev+ pilt laulmisest, kolmapäev+ pilt sportimisest jne) ning salmi lugemise ajal osutab õpetaja või õpetaja abi vastavale pildile, et kakskeelne laps seostaks paremini kuuldud sõna. Nädalapäevade nimetusi võrrelda paaris vastava nädalapäeva nimetusega kakskeelse lapse emakeeles. Nt lapse puhul, kelle emakeeleks on vene keel: esmaspäev – понедельник, teisipäev – вторник jne

Esmaspäeval tulen ma, lasteaeda rõõmuga.
(kõndimine rõõmsa näoga).

Teisipäeval kõik me koos, lasteaia
lauluhoos.

(imiteeri laulmist).

Kolmapäeval spordime, jookseme ja hüppame.

(kohapeal jooksmine ja hüppamine).

Neljapäev on koogipäev.

(näita kätega ringi kuju).

Reedel kunsti teeme me.

(imiteerida pintsliga joonistamist).

Laupäeval emmega, koristan ja küpsetan.

(imiteerida harjaga pühkimist).

Pühapäeval issiga, lähen sõitma rattaga.

(imiteerida rattaroolist kinni hoidmist)

Kõnelemine

Õpetaja jagab kakskeelsetele lastele tegevuspildid nädalapäevadest. Ühele emakeelt rääkivale lapsele näidatakse tegevuspilti ja laps matkib pildil olevat tegevust. Laste ülesanne on mõistatada, millise nädalapäevaga on tegemist? Kakskeelsed lapsed püüavad arvata õige nädalapäeva nime. Kakskeelne laps võib vastata ka mitteverbaalselt, tõstes üles vastava pildi.

Mäng „Kuula hoolega“

Lapsed istuvad üksteise kõrval põrandal, õpetaja hakkab sosistama kõrva nädalapäeva nimetusi. Järgmine laps sosistab enda kõrval istuvale lapsele edasi, mida ta kuulis jne. Lõpuks ütleb viimane laps välja nädalapäeva, mida ta kuulis.

Tegevused päeva teises pooles

Soovitavad tegevused kakskeelsete laste keeleliseks toetamiseks.

„Nädalapäevamäng“.

Õpetaja riputab nädalapäevade tegevuspildid õue erinevatesse kohtadesse (nt erinevate puude või põõsaste okste külge). Õpetaja nimetab nädalapäevade nimetusi ja lapsed jooksevad õige nädalapäeva juurde. Kakskeelselt lapselt saab mängu käigus kinnistavalt üle küsida, millise nädalapäeva juurde jooksid?

Lisa 5.

Teema „Veere, veere kakku“

TPR-meetodil baseeruvad võtted; kuula ja tee kaasa; dramatiseering.

Tegevused: jutu kuulamine ja vaatamine, jutu lavastamine.

Vahendid: arvutist muinasjutt (<https://www.youtube.com/watch?v=wyfXZPhNigM>), kostüümid (eit, taat, kakuke jne), papp, liim, erinevad materjalid (kangas, vill, nõöbid jm), roheline lina metsa tarbeks, puud ja põõsad väike paberist maja, plakat (<http://rudocs.exdat.com/docs/index-362875.html>).

Eesmärgid:

- kakskeelne laps õpib häälima sõnu ja keerulisemaid häälikuühendeid;
- õpib tutvuma Kakukese muinasjutuga;
- õpib kuulama ja kaasa elama;
- arutleb nähtu üle;
- vastab küsimustele näidendis kuuldu põhjal.

Tegevused hommikuringis

Tegevuste tingimused: eesti töökeelega lasteade, kakskeelsete laste keeleline toetamine integreerides tavarühma tegevustesse.

Eelhäälestus

Kakskeelsete laste keeleliseks toetamiseks tuleb eelnevalt muinajutus olevaid tegelasi (<https://www.youtube.com/watch?v=wyfXZPhNigM>) näidata ja nimetada/häälida mitu korda. Tuleks rõhutada nende tegelaste nimesid, mis tunduvad võõramad või raskemad. Tegelase nimetamise ajal näitab õpetaja arvutist vastavat pilti, et kakskeelne laps seostaks paremini kuuldud sõna. Küsimuste ringi ajal kakskeelsed lapsed nimetavad soovi korral või vastavad mitteverbaalselt.

Kuulamine/ kõnelemine

Õpetaja jutustab lastele muinasjuttu „Kakuke“, näidates seinale videot (<https://www.youtube.com/watch?v=wyfXZPhNigM>). Lapsed kuulavad ja vaatavad. Peale muinasjutu lõppu esitab õpetaja suunavaid küsimusi:

Kes küpsetas kakukese?

Kes tuli vastu esimesena?

Kes sõi kakukese ära? jne.

Vajaduselt selgitatakse segaseks jäänud kohad lahti.

Käeline tegevus

Õpetaja jagab lastele papist välja lõigatud erinevad tegelaskujud (kakuke, eit, taat jne). Lapsed kaunistavad oma tegelaskujud erinevate materjalidega (kangas, vill, nõöbid jne). Pärast kasutatakse neid etenduse tarbeks. Pärast küsida kakskeelselt lapselt, millise muinasjututegelase ta vamisatas?

Tegevused päeva teises pooles

Soovitavad tegevused kakskeelsete laste keeleliseks toetamiseks.

Dramatiseering „Kakuke“

Õpetaja näitab lastele plakatit muinasjutust „Kakuke“, koos nimetatakse läbi muinasjuttus olevad tegelased. Õpetaja jätab „Kakukese“ plakati (<http://rudocs.exdat.com/docs/index-362875.html>) nähtavale kohale, et kakskeelne laps saaks jälgida muinsjutu tegelaste järjekorda. Õpetaja aitab lastel muinasjuttu jutustada, aidates lastel lauseid koostada. Lapsed kasutavad dramatiseeringus enda valmistatud tegelasi. Lastele võib pakkuda etenduse läbiviimiseks kostüüme.

Lisa 6.

Teema: „Kevadpühad“

TPR-meetodil baseeruvad võtted; kuula ja tee kaasa, liikumismäng.

Tegevused: jutu kuulamine, rahvakalendri tähtpäeva tutvustamine, orienteerumine ruumis, kunst, liikumismäng.

Vahendid: käpiknukk, korv, keedetud munad, pajuurvad, väike papist liumägi (munade veeretamiseks), värvilisest paberist välja lõigatud muna šabloonid (vastavalt laste arvule), valgest paberist šabloon, liim, suled, litrid, pärlid.

Eesmärgid:

- kakskeelne laps õpib rahvakultuuri ja kombeid;
- soovib ja julgeb eesti keeles suhelda;
- kordab järgi tuttavaid sõnu;
- õpib loendama neljani;
- harjutab värvide nimetusi.

Tegevused hommikuringis

Tegevuste tingimused: eesti töökeelega lasteaed, kakskeelsete laste keeleline toetamine integreerides tavarühma tegevustesse.

Eelhäälestus

Kakskeelsete laste keeleliseks toetamiseks tuleb jutus olevad tegelasi, esemeid nimetada/hääldata mitu korda. Tuleks rõhutada neid sõnu, mis tunduvad võõramad või raskemad. Uute sõnade nimetamise ajal osutab õpetaja või õpetaja abi vastavale esemele, et kakskeelne laps seostaks paremini kuulnud sõna. Küsimuste ringi ajal kakskeelsed lapsed ütlevad eseme nimetuse või osutavad esemele.

Kuulamine/ kõnelemine

Õpetaja on eelnevalt ära keetnud ja värvinud munad. Õpetaja räägib lastele väikese loo Munadepühast, kasutades rekvisiidina käpiknukku (jänes). Jutu lugemise ajal osutab õpetaja jutus olevatele esemetele. Õpetaja võib jutu lugemise ajal esitada lastele küsimusi (nt Näita, kus on jänes? jne). Pärast lõpetavad lapsed õpetaja alustatud lauseid (nt jänesel on käes.....? jne).

Jutuke „Munadepühad“

Käes on munadepühad. Mina olen Munadepüha Jänes ja tulin teile külla. Mul on täna kaasas korv ja pajuoksad (jänes annab igale lapsele oksa küljest ühe urva). Arva ära, mis on

mul selle korvi sees? Jänes annab vihjeid (nt see on sama kujuga nagu pajuurb, aga suurem jne). Vaatame, mis värvi mune siin on (jänes tõstab korvist ühe kaupa välja munad ja asetab enda ette). See on punane muna. See on roheline muna. See on sinine muna. See on kollane muna jne. Kas tahate ka endale muna? Jänes jagab igale lapsele ühe muna. Kakskeelselt lapselt võib küsida, mis see on? Jänes kutsub nüüd kõiki lapsi munamängu mängima.

Liikumistegevus „Munamäng“

Õpetaja on eelnevalt valmis teinud väikese liumäe, kus lapsed saavad oma mune alla veeretada. Võidab see laps, kelle muna veereb kõige kaugemale. Pärast koksitakse mune ja süüakse ära. Kakskeelelt lapselt saab mängu käigus küsida: mis see on? Kas see on muna? Mis värvi muna sul on? jne.

Tegevused päeva teises pooles

Soovitatavad tegevused kakskeelsete laste keeleliseks toetamiseks.

Liikumisäng „Leia munad“

Õpetaja on eelnevalt välja lõiganud värvilisest paberist munakujud. Igale lapsele antakse korv. Tuppa on ära peidetud erinevat värvi paberist mune. Iga laps peab leidma neli paberist muna ja panema nad korvi, kelle munad on korvis, tuleb ja istub vaiba peale. Pärast loendatakse, kes mitu muna leidis ja mis värvi mune. Kakskeelselt lapselt saab küsida: Mis see on? Õige, see on muna. Kas see on valge või sinine? jne

Kunstitegevus

Õpetaja jagab lastele valgest paberist välja lõigatud muna šabloonid, lapsed kunistavad selle vastavalt oma soovile (sulgedega, pärlitega jm).

Kasutatud kirjandus

- Aleksandridi. L; Aru. I; Haukka. E; Härm. I; Joandi. I; Kaljuste. M; Lunjova. N; Maiberg. L; Peedo. Ü; Raun. M; & Rikker. M. (2006). *Õpetajaraamat laste töölehtede juurde*. Tartu: AS Atlex
- Case, A. (2008). *15 variations on TPR for little kids (s.a.)*. Retrieved from <http://edition.tefl.net/ideas/younglearners/variations-on-tp- for-little-kids/>
- Dyson, L. (s.a.). *Children Learning English as a Foreign Language.Total Physical Response in Pre- primary Language Learninf*. Retrieved from: http://www.pearsonlongman.com/mylittleisland/ae/downloads/TPR-in-pre-primary- language-teaching.pdf?WT.mc_id=MLIamengARTICLE .
- Eesti rahvakalendri tähtpäevade andmebaas. (s.a.). Külastatud aadressil: <http://www.folklore.ee/Berta/tahtpaev-mardipaev.php>
- Kabanen, K. (2010). *Loovtegevused läbi mängu*. Tallinn: TEA kirjastus.
- Kalamees, E. (2006). *Kus mu põial?*. Põltsamaa: OÜ Vali Press.
- Kalberg, G-E., & Pärtelpoeg, M. (2012). *Võtete varamu klassiõpetajale*. Tartu: Kirjastus Studium.
- Kumpas, A. *Väikese lapse laulud*. Tallinn (+CD).
- Liivak, M. (2002). *Kaks sammu väljapoole. Ringmängulaulud*. Tallinn: Talmar ja Põhi
- Muth, R. (2010). *12 ESL Games to Play with Children Five and Under*. Retrieved from <http://voices.yahoo.com/12-esl-games-play-children-five-under-5910152.html>.

Pildid

- <https://www.youtube.com/watch?v=1fvzettYOMo>
- <https://www.youtube.com/watch?v=wyfXZPhNigM>
- <https://www.youtube.com/watch?v=kdYMUxmV1g>
- <http://loovtegevused.onepagefree.com/?id=18086&>
- <http://rudocs.exdat.com/docs/index-362875.html>

Lisa 7.

Lugupeetud eesti keele kui teise keele õpetaja!

Olen Tartu Avatud Ülikooli koolieelse lasteasutuse õpetaja eriala III kursuse tudeng. Kirjutan oma bakalaureusetöö teemal kakskeelsete laste kõne arendamine TPR- meetodil põhinevate võtete abil. Koostasin küsimustiku abimaterjalide kohta, et saaksite anda sellele oma eksperthinnangu. Ankeet on anonüümne ja saadud andmeid kasutan vaid oma uurimustöös.

Olles testinud minu poolt koostatud abimaterjale, palun vastake järgnevale küsimustikule. Probleemide korral pöörduge: Nele.Rammuluus@eesti.ee

Milline on Teie kogemus kakskeelsete laste õpetamisel?

Milline on Teie haridustase?

1. keskharidus
2. kõrgharidus
 - bakalaureus
 - magister
 - doktor
3. rakenduslik kõrgharidus
4. kesk- eri

Palun andke hinnang järgmistele küsimustele, märkides kasti X ja lisage oma ettepanekud.

1. Kas koostatud abimaterjalid on 3.- 4. aastaste kakskeelsete laste kõne arendamiseks sobilik?

☐ Üldse mitte ☐ Pigem ei ☐ Pigem jah ☐ Kindlasti jah

2. Kas abimaterjalid on õpetajale arusaadavad?

☐ Üldse mitte ☐ Pigem ei ☐ Pigem jah ☐ Kindlasti jah

3. Kas abimaterjalid aitavad õpetajat kakskeelsete laste tegevuste planeerimisel?

☐ Üldse mitte ☐ Pigem ei ☐ Pigem jah ☐ Kindlasti jah

4. Kas abimaterjalides püstitatud eesmärgid on kakskeelsele lapsele eakohased?

☐ Üldse mitte ☐ Pigem ei ☐ Pigem jah ☐ Kindlasti jah

5. Kas abimaterjalides püstitatud eesmärgid on nii rühmast kui kakskeelsest lapsest lähtuvad?

☐ Üldse mitte ☐ Pigem ei ☐ Pigem jah ☐ Kindlasti jah

6. Kas abimaterjalides välja toodud kakskeelsete laste keelelised tegevused on mitmekesised.

☐ Üldse mitte ☐ Pigem ei ☐ Pigem jah ☐ Kindlasti jah

7. Kas tegevuste näitvahendid ja kasutatavad materjalid muudavad tegevust huvitavamaks?

☐ Üldse mitte ☐ Pigem ei ☐ Pigem jah ☐ Kindlasti jah

8. Kas tegevused toetavad kakskeelse lapse vaimset, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut?

☐ Üldse mitte ☐ Pigem ei ☐ Pigem jah ☐ Kindlasti jah

9. Kas kirjeldatud keelelised tegevused kakskeelsete laste kõne arendamiseks vajavad kergemaks /raskemaks muutmist?

☐ Üldse mitte ☐ Pigem ei ☐ Pigem jah ☐ Kindlasti jah

10. Milliseid võtteid kakskeelse lapse kõne arendamisele suunatud abimaterjalis hindate kõrgemalt? Palun kirjutage joonele omapoolseid arvamusi.

11. Milliseid võtteid kakskeelse lapse kõne arendamisele suunatud abimaterjalides hindate madalamalt? Palun kirjutage joonele omapoolseid arvamusi.

12. Kuidas saaks Teie arvates kakskeelse lapse kõne arendamiseks mõeldud abimaterjale täiendada? Palun kirjutage joonele omapoolseid ettepanekuid.

Tänan vastamast!

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Nele Rammulüüs, sünnikuupäev 24.12.1978,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Abimaterjal 3.- 4. aastaste kakskeelsete laste kõne arendamiseks TPR- meetodil põhinevate võtete abil“, mille juhendaja on Esta Sikkal.

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 18 mai 2014.